

HM Government

Deddf Galluedd Meddyliol 2005 Cod Ymarfer

Yn cynnwys Trefniadau Amddiffyn Rhyddid

Nid yw'r ddogfen hon yn gyfarwyddyd statudol. Mae'r ddogfen hon yn cynnwys crynodebau'r penodau o God Ymarfer drafft ("Cod") y Ddeddf Galluedd Meddyliol (MCA). Nid yw'r wybodaeth yn y ddogfen hon yn gynhwysfawr - cafodd ei chynllunio i ddarparu arolwg o'r Cod llawn.

Cynnwys

Cyflwyniad	2
1. Beth yw Deddf Galluedd Meddyliol 2005?	3
2. Beth yw'r egwyddorion statudol a sut ddylen nhw gael eu cymhwyso?	4
3. Sut ddylai pobl gael eu helpu i wneud eu penderfyniadau eu hunain?	5
4. Sut mae'r Ddeddf yn diffinio galluedd unigolyn i wneud penderfyniad a sut ddylai galluedd gael ei asesu?	7
5. Beth mae'r Ddeddf yn ei olygu pan fydd yn siarad am 'fuddion pennaf'?	8
6. Pa warchodaeth mae'r Ddeddf yn ei chynnig i bobl sy'n darparu gofal neu driniaeth?	10
7. Beth yw rôl y Llys Gwarchod?	12
8. Atwrneiaeth Arhosol	13
9. Beth yw rôl dirprwyon a benodir gan lys?	14
10. Beth yw rôl yr Eiriolwr Galluedd Meddyliol Annibynnol?	15
11. Beth mae'r Ddeddf yn ei ddweud am benderfyniadau ymlaen llaw i wrthod triniaeth?	18
12. Beth yw'r diffiniad o Amddifadu o Ryddid?	19
13. Beth yw'r broses ar gyfer awdurdodi trefniadau o dan y Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?	20
14. Beth yw rôl Corff Cyfrifol yn y broses Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?	22
15. Beth yw rôl y Person Priodol yn y Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?	23
16. Beth yw'r asesiadau a'r penderfyniadau sy'n ofynnol ar gyfer y Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?	24
17. Beth yw'r dyletswydd ymgynghori yn y broses Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?	26
18. Beth yw rôl Gweithiwr Galluedd Meddyliol Proffesiynol Cymeradwy?	27
19. Beth yw Adran 4B?	29
20. Monitro ac Adrodd ar y cynllun Trefniadau Amddiffyn Rhyddid	30
21. Sut mae'r Ddeddf yn berthnasol i blant a phobl ifanc?	32

22. Beth yw'r berthynas rhwng y Ddeddf Galluedd Meddyliol a Deddf Iechyd Meddwl 1983?	34
23. Pa ddulliau amddiffyn sy'n bodoli i bobl sy'n brin o alluedd i wneud penderfyniadau dros eu hunain?	36
24. Beth yw'r ffyrdd gorau i ddatrys anghytundebau ac anghydfodau ynglŷn a materion a gwmpesir yn y Ddeddf?	37
25. Pa reolau sy'n llywodraethu mynediad at wybodaeth am unigolyn sy'n brin o alluedd	38
26. Sut mae'r Ddeddf yn effeithio ar brosiectau ymchwil sy'n cynnwys unigolyn sy'n brin neu a all fod yn brin o alluedd?	39
Rhestr termau	40

Cyflwyniad

Mae Deddf Galluedd Meddyliol 2005 ('y Ddeddf') yn darparu fframwaith statudol yn Lloegr a Chymru, ar gyfer cynorthwyo pobl 16 oed ac hŷn i wneud eu penderfyniadau eu hunain, ochr yn ochr ag amlinellu'r fframwaith cyfreithiol i bobl sydd â phrinder gallu i wneud penderfyniadau drostynt eu hunain, neu sydd â gallu ac yn dymuno gwneud paratodau ar gyfer adeg pan na fydd ganddynt allu o bosibl yn y dyfodol. Mae'n amlinellu pwy sy'n gallu gwneud penderfyniadau, ym mha sefyllfaoedd, a sut y dylent fynd ati i wneud hyn. Daeth y Ddeddf i rym yn 2007.

Mae'r fframwaith cyfreithiol sy'n cael ei ddarparu gan y Ddeddf yn cael ei gefnogi gan y Cod Ymarfer hwn ('y Cod'), sy'n darparu canllawiau a gwybodaeth am sut mae'r Ddeddf yn gweithio'n ymarferol.

Cod Ymarfer

Mae Adran 42 y Ddeddf yn gofyn bod yr Arglwydd Ganghellor yn cynhyrchu Cod Ymarfer ar gyfer rhoi canllawiau i amrywiaeth o bobl â dyletswyddau a swyddogaethau gwahanol o dan y Ddeddf. Mae Adran 43 yn gofyn bod yn rhaid i'r Arglwydd Ganghellor fod wedi ymgynghori â Llywodraeth Cymru ac unigolion eraill y mae'n eu hystyried yn briodol, cyn i'r Cod gael ei baratoi neu'i ddiwygio. Mae'r Cod hefyd yn destun cymeradwyaeth y Senedd ac mae'n rhaid iddo fod wedi ei roi gerbron dau Dŷ'r Senedd am gyfnod o 40 niwrnod heb i'r naill Dŷ na'r llall bleidleisio yn ei erbyn. Mae'r Cod Ymarfer hwn wedi cael ei gynhyrchu yn unol â'r gofynion hyn.

Mae gan y Cod rym statudol, sy'n golygu bod gan gategoriâu penodol o bobl ddyletswydd gyfreithiol i'w ystyried wrth weithio gyda neu ofalu am oedolion a allai fod yn brin o allu i wneud penderfyniadau drostynt eu hunain. Mae'r categorïau hyn o bobl wedi'u rhestru isod.

Crynodeb o'r Cod Ymarfer

Nid Cod Ymarfer y Ddeddf Galluedd Meddyliol yw'r ddogfen hon ac felly nid yw'n gyfarwyddyd statudol. Mae'r ddogfen hon yn cynnwys crynodebau'r penodau o'r Cod drafft. Nid yw'r wybodaeth yn y ddogfen hon yn gynhwysfawr - cafodd ei chynllunio i ddarparu arolwg o'r Cod llawn.

Rhestr termau

Mae rhestr o bnf dermau a diffiniadau i'w cael ar ddiwedd y ddogfen.

1. Beth yw Deddf Galluedd Meddyliol 2005?

Mae Deddf Galluedd Meddyliol 2005 (y Ddeddf) yn darparu'r fframwaith cyfreithiol i bobl 16+ oed i wneud eu penderfyniadau eu hunain, ochr yn ochr ag amlinellu'r fframwaith cyfreithiol ar sut i wneud penderfyniadau ar ran unigolion sydd â phrinder galluedd meddyliol i wneud hynny drostynt eu hunain. Mae'n rhaid i bawb sy'n gweithio gyda a/neu'n gofalu am unigolyn a all fod yn brin o allu wneud penderfyniad penodol i gydymffurfio â'r Ddeddf hon wrth gynorthwyo neu wneud penderfyniad dros yr unigolyn hwnnw. Mae'r un rheolau'n gymwys a yw'r penderfyniad ynglŷn a digwyddiad sy'n newid bywyd neu sefyllfa bob dydd.

Crynodeb cyflym

- Man cychwyn y Ddeddf yw y dylid rhagdybio bod gan unigolyn allu cyfreithiol i wneud penderfyniad drosto'i hun (yr hawl i annibyniaeth) oni bai ei bod wedi'i sefydlu nad oes ganddynt allu. Bydd unigolyn yn brin o allu os bydd asesiad yn dangos nad oes ganddynt y galluedd i wneud penderfyniad ar yr adeg y mae angen iddo gael ei wneud.
- Mae'r Ddeddf hefyd yn datgan bod yn rhaid rhoi pob cymorth a chefnogaeth ymarferol i'w galluogi i wneud eu penderfyniadau eu hunain, neu i gynyddu eu cyfranogiad mewn unrhyw broses gwneud penderfyniad.
- Athroniaeth sylfaenol y Ddeddf yw grymuso pobl i wneud eu penderfyniadau eu hunain lle y bo'n bosibl a sicrhau bod unrhyw benderfyniad neu weithred a wneir ar ran rhywun sydd â phrinder galluedd i wneud y penderfyniad neu i weithredu drosto'i hun yn cael ei wneud er eu budd gorau.
- Bwriad y Ddeddf yw cynorthwyo a chefnogi pobl a all fod yn brin o allu ac annog unrhyw un sy'n ymwneud â gofalu amdanynt rhag bod yn orgyfngol neu'n eu rheoli. Ond nod y Ddeddf hefyd yw cydbwysu hawl unigolyn i wneud penderfyniad drostynt eu hunain â'u hawl i gael eu diogelu rhag niwed os byddant yn brin o allu i wneud penderfyniad i amddiffyn eu hun.
- Mae'r Ddeddf, gyda Deddf Galluedd Meddyliol (Diwygio) 2019, hefyd yn amlinellu'r darpariaethau ar gyfer amddifadu rhywun yn gyfreithiol o ryddid sydd â phrinder galluedd.
- Mae'r Ddeddf yn amlinellu'r egwyddorion craidd a fframwaith ar gyfer gwneud penderfyniadau a chyflawni gweithredoedd mewn perthynas ag ystod eang o faterion gan gynnwys lles personol, gofal iechyd a materion ariannol.

Yng nghrynodeb y bennod hon, megis trwy gydol y Cod, mae galluedd unigolyn (neu brinder galluedd) yn cyfeirio'n benodol at eu gallu i wneud penderfyniad penodol ar yr adeg y mae angen ei wneud.

2. Beth yw'r egwyddorion statudol a sut ddylen nhw gael eu cymhwysu?

Mae'r Ddeddf yn bwriadu galluogi a chynorthwyo pobl 16 oed a hŷn a all fod yn brin o allu, i gynyddu eu galluedd i wneud penderfyniadau. Ei nod yw diogelu hawliau a buddiannau pobl sydd â phrinder galluedd i wneud penderfyniadau penodol, a'u galluogi i gymryd rhan mewn gwneud penderfyniadau, cyn belled â'u bod yn gallu gwneud hynny.

Mae Adran 1 y Ddeddf yn amlinellu'r pump 'egwyddor statudol' - y gwerthoedd sy'n ategu'r gofynion cyfreithiol yn y Ddeddf. Mae'r bennod hon yn rhoi canllawiau ar sut ddylai pobl ddehongli a chymhwysu'r egwyddorion statudol wrth ddefnyddio'r Ddeddf.

Quick summary

- Mae gan bob unigolyn yr hawl i wneud eu penderfyniadau eu hunain os oes ganddynt alluedd i wneud hynny. Mae'n rhaid i ofalwyr teuluol neu staff gofal cymdeithasol ragdybio bod gan unigolyn allu i wneud penderfyniadau, oni bai y cafodd ei sefydlu nad oes gan yr unigolyn allu.
- Cyn dod i'r casgliad fod unigolyn yn brin o allu i wneud penderfyniad penodol, mae'n rhaid i bob cam ymarferol fod wedi'u cymryd i'w helpu i wneud eu penderfyniad eu hun.
- Ni ddylai unigolyn sy'n gwneud penderfyniad mae eraill yn meddwl sy'n annoeth gael ei ystyried yn awtomatig fel un sydd â phrinder galluedd i wneud penderfyniad.
- Mae'n rhaid i unrhyw weithred neu unrhyw benderfyniad a wneir ar ran rhywun sydd â phrinder galluedd fod er eu budd gorau.
- Dylai unrhyw weithred neu unrhyw benderfyniad a wneir ar ran rhywun sydd â phrinder galluedd fod yn opsiwn sydd y lleiaf cyfyngol o'u hawliau a rhyddid sylfaenol, ar yr amod ei fod er eu budd gorau o hyd.

3. Sut ddylai pobl gael eu helpu i wneud eu penderfyniadau eu hunain?

Mae'n rhaid cymryd pob cam ymarferol a phosibl i helpu rhywun i wneud eu penderfyniadau eu hun cyn y gellir dod i'r casgliad eu bod yn brin o allu i wneud y penderfyniad hwnnw eu hun (gweler egwyddor statudol 2, gweler pennod 2). Yn ogystal, fel y mae adran 3(2) y Ddeddf yn tanlinellu, mae'n rhaid i'r camau hyn (megis helpu unigolion i gyfathrebu) gael eu cymryd mewn ffordd sy'n adlewyrchu amgylchiadau unigol yr unigolyn ac yn bodloni'u hanghenion penodol. Mae'r bennod hon yn rhoi canllawiau ymarferol ar sut i gynorthwyo pobl i wneud penderfyniadau drostynt eu hunain, neu i fod â rhan mor fawr a phosibl mewn gwneud penderfyniadau. Mae'r bennod hon hefyd yn cynnig canllawiau ymarferol ar sut i sicrhau bod yr unigolyn yn cael ei gadw'n ganolog ym mhroses yr LPS.

Yn y bennod hon, fel trwy gydol y Cod, mae galluedd unigolyn (neu brinder galluedd) yn cyfeirio'n benodol at eu galluedd i wneud penderfyniad penodol ar yr adeg y bydd angen ei wneud.

Crynodeb cyflym

I helpu rhywun i wneud penderfyniad drostynt eu hunain, gwiriwch y pwyntiau canlynol:

Darparu gwybodaeth

- Oes gan yr unigolyn yr holl wybodaeth sydd ei hangen arno i wneud penderfyniad penodol?
- Os oes ganddynt ddewis, a ydynt wedi derbyn gwybodaeth ynghylch yr holl ddewisiadau amgen, gan gynnwys peidio â gwneud penderfyniad ar unwaith, neu ddim o gwbl?

Cyfathrebu mewn ffordd briodol

- Allai unrhyw un arall helpu gyda chyfathrebu (er enghraifft, aelod teuluol, gweithiwr cymorth, cyfieithydd, therapydd lleferydd ac iaith neu eiriolwr)?
- Allai gwybodaeth gael ei hesbonio neu'i chyflwyno mewn ffordd sy'n haws i'r unigolyn ddeall (er enghraifft, trwy ddefnyddio iaith syml neu gymhorthion gweledol)?
- Oes dulliau gwahanol o gyfathrebu wedi'u harchwilio os oes gofyn, gan gynnwys cyfathrebu dieiriau?

Gwneud i'r unigolyn deimlo'n dawel ei feddwl

- Oes lleoliadau penodol lle gallant deimlo'n fwy tawel eu meddwl?
- Oes adegau penodol o'r dydd pan fydd dealltwriaeth yr unigolyn yn well?
- Allai'r penderfyniad gael ei ohirio i weld a fydd yr unigolyn yn gallu gwneud y penderfyniad ar adeg ddiweddarach pan fydd yr amgylchiadau'n iawn iddynt?

Cynorthwyo'r unigolyn

- Oes unrhyw un arall yn gallu helpu neu gynorthwyo'r unigolyn i wneud y penderfyniad?

Sut mae'r unigolyn yn cael ei gadw'n ganolog i broses yr LPS?

- Mae nifer o benderfyniadau mae angen eu cymryd yn ystod proses yr LPS, gan gynnwys; ynghylch gofal neu driniaeth yr unigolyn, ynghylch y trefniadau ynglŷn â'r gofal neu driniaeth, ynghylch a ydynt yn dymuno cael eu cynorthwyo gan Berson Priodol neu IMCA.
- Dylid cynorthwyo'r unigolyn bob tro i wneud y penderfyniadau hynny cyn belled â phosibl. Hyd yn oed os yw'r unigolyn yn brin o'r galluedd i wneud un penderfyniad, mae'n bosibl eu bod yn parhau i allu gwneud un arall.

Pa wybodaeth sydd gan yr unigolyn a'u Person Priodol neu IMCA hawl iddi?

- Mae gan y Corff Cyfrifol ddyletswydd i gyhoeddi gwybodaeth benodol, ac i sicrhau bod yr unigolyn a'u Person Priodol (lle y bo'n berthnasol) yn deall y wybodaeth. Mae'n rhaid i'r holl wybodaeth fod yn hygyrch.
- Mae'n rhaid i'r Corff Cyfrifol hefyd sicrhau bod yr unigolyn a'u Person Priodol yn deall gwybodaeth benodol.

4. Sut mae'r Ddeddf yn diffinio galluedd unigolyn i wneud penderfyniad a sut ddylai galluedd gael ei asesu?

Mae'r bennod hon yn esbonio'r hyn mae'r Ddeddf yn ei olygu wrth 'allu' a 'diffyg galluedd'. Mae'n rhoi canllawiau ynghylch sut i asesu a oes gan rywun y galluedd i wneud penderfyniad, ac yn awgrymu pryd dylai gweithwyr proffesiynol fod yn rhan o'r asesiad.

Crynodeb cyflym

Rhagdybio bod gan rywun allu

- Mae rhagdybiaeth fod gan bobl y galluedd i wneud eu penderfyniadau eu hunain. Os bydd gwir reswm i amau bod gan yr unigolyn allu i wneud y penderfyniad, mae'n angenrheidiol asesu eu galluedd.

Deall yr hyn a olygir gan allu a phrinder galluedd

- Mae'n rhaid i allu unigolyn gael ei asesu'n benodol o ran eu galluedd i wneud penderfyniad penodol ar yr adeg y bydd angen ei wneud.
- Mae'n bwysig cymryd pob cam posibl i geisio helpu pobl i wneud penderfyniad drostynt eu hunain (gweler pennod 2, egwyddor 2 a phennod 3).

Asesu galluedd

- Bydd angen i unrhyw un sy'n asesu galluedd rhywun wneud penderfyniad i ddefnyddio'r prawf yn y Ddeddf. Gellir ei rannu i dri chwestiwn:
 1. A yw'r unigolyn yn gallu gwneud y penderfyniad (gyda chymorth pe bai angen)?
 2. Os na allant, a oes nam neu amhariad yng ngweithrediad eu meddwl neu ymennydd?
 3. A yw anallu'r unigolyn i wneud y penderfyniad oherwydd y nam neu'r amhariad?
- Mae unigolyn yn methu â gwneud penderfyniad os na fyddant yn gallu:
 1. deall gwybodaeth am y penderfyniad i'w wneud (mae'r Ddeddf yn galw hyn yn 'wybodaeth berthnasol'),
 2. cadw'r wybodaeth honno yn eu meddwl (yn ddigon hir i wneud y penderfyniad),
 3. defnyddio neu bwysu'r wybodaeth honno fel rhan o'r broses gwneud penderfyniad, neu
 4. gyfathrebu eu penderfyniad (mewn unrhyw fodd)

- Ar gyfer penderfyniadau cymhleth neu bwysig, gall fod angen asesiad mwy trylwyr sy'n cynnwys gweithiwr proffesiynol.

5. Beth mae'r Ddeddf yn ei olygu pan fydd yn siarad am 'fuddion pennaf'?

Fel a nodwyd mewn penodau cynharach, pan fydd y galluedd gan unigolyn i wneud penderfyniad, dylai'r unigolyn wneud y penderfyniad hwnnw drosto ei hun, gyda chymorth os bydd angen.

Pan fydd diffyg galluedd gan rywun i wneud y penderfyniad, fodd bynnag, mae'r Ddeddf yn dweud bod yn rhaid i unrhyw weithred neu unrhyw benderfyniad a wneir ar ran yr unigolyn, gael eu gwneud er budd yr unigolyn hwnnw. Mae'r bennod hon yn esbonio'r hyn mae'r Ddeddf yn ei olygu wrth 'er y budd pennaf', y pethau y dylid eu hystyried wrth geisio canfod yr hyn sydd er y budd pennaf i unigolyn a sut y dylid cofnodi penderfyniadau er y budd pennaf. Mae hefyd yn amlygu rhai o'r anawsterau a allai ddigwydd wrth geisio canfod yr hyn mewn gwirionedd yw er y budd pennaf i unigolyn sydd â diffyg galluedd i wneud y penderfyniad.

Crynodeb cyflym

Dylai gwneuthurwr penderfyniad sy'n ceisio canfod beth sydd er y budd pennaf i unigolyn sydd â diffyg galluedd i wneud penderfyniad penodol ('diffyg galluedd'):

Nodi'r dewisiadau sydd ar gael. Ystyried y ffactorau yn y rhestr wirio a nodir yn y Ddeddf gan gynnwys:

- Osgoi gwahaniaethu wrth beidio â rhagdybio'r hyn sydd er y budd pennaf i rywun ar sail ei oed, ei ymddangosiad, ei gyflwr neu ei ymddygiad yn unig.
- Adnabod yr holl amgylchiadau perthnasol y byddai'r unigolyn sydd â diffyg galluedd yn eu hystyried pe byddai'n gwneud y penderfyniad neu'n gweithredu drosto'i hun.
- Asesu a allai'r unigolyn adennill galluedd ac os ydyw, penderfynu a ellir gohirio'r penderfyniad tan hynny Asesu a allai'r unigolyn adennill galluedd ac os ydyw, penderfynu a ellir gohirio'r penderfyniad tan hynny.
- Annog a galluogi'r unigolyn i gymryd rhan yn y broses gwneud penderfyniadau gymaint â phosibl.
- Os yw'r penderfyniad yn ymwneud â thriniaeth cynnal bywyd, peidio â chael ei ysgogi mewn unrhyw fodd gan awydd i beri marwolaeth yr unigolyn.
- Ceisio darganfod barn yr unigolyn gan gynnwys eu dymuniadau a'u teimladau nawr ac yn y gorffennol a theimladau, credoau, gwerthoedd a chefnidir diwylliannol ac unrhyw ffactorau eraill y byddent yn debygol o'u hystyried pe byddent ynn gwneud y penderfyniad drostynt eu hunain.
- Ymgynghori ag eraill sy'n agos at yr unigolyn, unrhyw un sy'n ymwneud a'u gofal neu driniaeth neu'n atwrnai neu'n ddirprwy ynghylch budd pennaf yr unigolyn a gweld a oes ganddynt unrhyw wybodaeth berthnasol am ddymuniadau a theimladau, credoau, gwerthoedd a chefnidir diwylliannol yr unigolyn.

- Osgoi cyfyngu ar hawliau'r unigolyn wrth weld a oes dewisiadau eraill a fyddai'n cyfyngu i lai o raddau ar hawliau'r person ac esbonio'r rhesymeg os na ddilynir y dewis lleiaf cyfyngol.

Pwyso a mesur yr holl ffactorau hyn er mwyn canfod beth sydd er y budd pennaf i'r unigolyn.

6. Pa warchodaeth mae'r Ddeddf yn ei chynnig i bobl sy'n darparu gofal neu driniaeth?

Mae adran 5 y Ddeddf yn caniatáu i ofalwyr a staff gofal iechyd a gofal cymdeithasol gyflawni rhai tasgau penodol heb ofn atebolrwydd os byddant yn gweithredu er budd pennaf yr unigolyn o dan adran 4. Mae'r tasgau hyn yn ymwneud â gofal personol, gofal iechyd neu driniaeth pobl sydd â diffyg galluedd i gydsynio iddynt. Yr amcan yw rhoi cefnogaeth y gyfraith i weithredoedd y mae angen eu cyflawni er y budd pennaf i'r unigolyn sydd â diffyg galluedd i gydsynio iddynt.

Mae'r bennod hon yn egluro sut mae'r Ddeddf yn rhoi amddiffyniad rhag atebolrwydd, sut mae'r amddiffyniad hwnnw'n gweithio'n ymarferol a lle mae terfyn neu gyfyngiad ar yr amddiffyniad. Mae hefyd yn esbonio pryd y gall gofalwr ddefnyddio arian rhywun i brynu nwyddau neu wasanaethau.

Crynodeb cyflym

Mae'r camau canlynol yn rhestru'r holl bethau y dylai pobl sy'n rhoi gofal neu driniaeth eu cofio er mwyn sicrhau eu bod wedi'u hamddiffyn gan y Ddeddf.

Gweithredu mewn cysylltiad â gofal neu driniaeth rhywun sydd â diffyg galluedd i gydsynio

- A yw'r weithred sydd i'w chyflawni'n gysylltiedig â gofal neu driniaeth unigolyn sydd â diffyg galluedd i gydsynio i'r weithred honno?
- Pwy sy'n cyflawni'r weithred? A yw'n briodol ac yn gymesur i'r unigolyn hwnnw wneud hynny ar yr adeg berthnasol?
- A yw'n golygu y bydd newidiadau mawr ym mywyd yr unigolyn o dan sylw? Os ydyw, bydd yn galw am ystyriaeth arbennig a bydd angen cofnodi'r penderfyniad.
- A ddylid gofyn i'r Llys wneud y penderfyniad?

Gwirio i weld a oes gan yr unigolyn y galluedd i gydsynio

- A gymerwyd pob cam posibl i helpu'r unigolyn i wneud penderfyniad drosto'i hun ynghylch y weithred?
- A ddefnyddiwyd y prawf galluedd?
- A oes sail resymol i gredu nad oes gan yr unigolyn y galluedd i roi caniatâd?

Gweithredu er y budd pennaf i'r unigolyn

- A ddefnyddiwyd rhestr wirio'r budd pennaf (gweler pennod 5) ac a ystyriwyd yr holl amgylchiadau perthnasol?
- A oes opsiwn llai cyfyngiadol ar gael?
- A yw'n rhesymol credu bod y weithred a gynigir er y budd pennaf i'r unigolyn.
- Deall y cyfyngiadau posibl ar amddiffyniad rhag atebolrwydd

- Os ystyrir defnyddio ataliad, a yw'n angenrheidiol i atal niwed i'r unigolyn sydd â diffyg galluedd, ac a yw'n ymateb cymesur i'r tebygolrwydd y bydd yr unigolyn yn cael niwed – ac i ddifrifoldeb y niwed hwnnw?
- A ellid ystyried yr ataliad fel amddifadu rhywun o'i ryddid?
- A yw'r weithred yn mynd yn groes i benderfyniad a wnaed gan atwrnai neu ddirprwy o dan eu pwerau?

Talu am nwyddau a gwasanaethau angenrheidiol

- Os bydd rhywun yn dymuno defnyddio arian yr unigolyn i brynu nwyddau neu dalu am wasanaethau ar gyfer rhywun sydd â diffyg galluedd i wneud hynny eu hun, a yw'r nwyddau neu wasanaethau hynny'n angenrheidiol ac er y budd pennaf i'r unigolyn?
- Oes angen mynd ag arian o gyfrif banc neu gyfrif cymdeithas adeiladu'r unigolyn neu werthu eiddo'r unigolyn i dalu am nwyddau neu wasanaethau? Os bydd, bydd yn rhaid cael awdurdod ffurfiol.

7. Beth yw rôl y Llys Gwarchod?

Mae'r bennod hon yn disgrifio rôl y Llys Gwarchod. Mae'n esbonio'r pwerau sydd gan y llys a'r mathau o benderfyniadau a datganiadau y mae'n gallu eu gwneud. Mae'n esbonio hefyd pan fydd yn rhaid neu y dylai ceisiadau gael eu gwneud i'r llys, pwy ddylai cyflwyno cais a sut mae'r llys yn ymdrin ag achosion.

Crynodeb cyflym

Mae gan y Llys Gwarchod bwerau i:

- benderfynu a oes gan unigolyn allu i wneud penderfyniad penodol drostynt eu hunain
- gwneud datganiadau, penderfyniadau neu orchmynion ar faterion ariannol neu les sy'n effeithio ar bobl sy'n brin o allu i wneud y fath benderfyniadau
- gwneud penderfyniadau ynghylch amddifadu o ryddid
- penodi dirprwyon i wneud penderfyniadau dros bobl sydd â phrinder galluedd
- penderfynu a yw Atwrneiaeth Arhosol (LPA) neu Atwrneiaeth Barhaus (EPA) yn ddilys
- diswyddo dirprwyon neu atwrneiod

Mewn rhai achosion, mae'n rhaid gofyn i'r Llys Gwarchod wneud y penderfyniad perthnasol, tra mewn achosion eraill, gellir gofyn i'r Llys Gwarchod wneud penderfyniad gan ddibynnu ar yr amgylchiadau.

Mewn perthynas ag awdurdodiadau Trefniadau Amddiffyn Rhyddid, mae'r Llys yn gallu ystyried y canlynol:

- a yw Atodlen AA1 y Ddeddf yn berthnasol i'r trefniadau, neu a yw amodau'r awdurdodiad yn cael eu bodloni;
- am ba gyfnod o amser mae'r awdurdodiad mewn grym;
- yr hyn mae'r awdurdodiad yn cyfeirio ato.

Mae'r Llys hefyd yn gallu ystyried defnyddio adran 4B y Ddeddf. Mae'r adran hon yn galluogi gwneuthurwyr penderfyniadau i gymryd camau i amddifadu unigolyn o'u rhyddid, heb awdurdodiad, lle bodlonir amodau penodol

8. Atwrneiaeth Arhosol

Mae'r bennod hon yn esbonio beth yw Atwrneiaethau Arhosol (LPAau) a sut y dylent gael eu defnyddio. Mae'n amlinellu'r math o benderfyniadau y mae pobl yn gallu penodi atwrneiod i'w gwneud a phryd y gall ac na all LPA gael ei defnyddio. Mae'n amlinellu dyletswyddau a chyfrifoldebau atwrneiod hefyd, y safonau a mesurau gofynnol ar gyfer delio ag atwrneiod nad ydynt yn bodloni safonau priodol.

Mae'r bennod hon hefyd yn esbonio sut mae LPAau yn wahanol i Atwrneiaethau Parhaol a beth ddylai ddigwydd i EPAau a gafodd eu gwneud cyn 30 Medi 2007.

Crynodeb cyflym

- Mae Atwrneiaeth Arhosol (LPA) yn caniatáu i rywun benodi unigolyn neu bobl maent yn ymddiried ynddynt i wneud penderfyniadau ariannol a/neu les personol ar eu rhan.
- Mae'n rhaid i LPA fod yn gofrestredig â Swyddfa'r Gwarcheidwad Cyhoeddus (OPG) cyn iddi allu gael ei defnyddio.

Wrth weithredu o dan LPA, mae'n rhaid i atwrneiod:

- Sicrhau bod egwyddorion statudol y Ddeddf yn cael eu dilyn
- Gwirio a oes gan yr unigolyn y galluedd i wneud y penderfyniad penodol hwnnw drostynt eu hunain. Os bydd ganddynt alluedd:
 - ni ellir defnyddio LPA lles personol - mae'n rhaid i'r unigolyn wneud y penderfyniad
 - gellir defnyddio LPA eiddo a materion personol os bydd y rhoddwr wedi nodi hynny yn yr LPA, ac os byddant wedi rhoi caniatâd i wneud y penderfyniad.
- Sicrhau bod unrhyw beth sy'n cael ei wneud o dan awdurdod yr LPA er y budd gorau i'r unigolyn.
- Ystyried canllawiau yn y Cod Ymarfer hwn sy'n berthnasol i'r penderfyniad sydd angen ei wneud
- Gweithredu'n unig o fewn terfynau eu pŵer a gan ystyried unrhyw gyfarwyddiadau yn yr LPA
- Cyflawni'u cyfrifoldebau a dyletswyddau i'r unigolyn sydd â phrinder galluedd.

9. Beth yw rôl dirprwyon a benodir gan llys?

Mae'r bennod hon yn disgrifio rôl dirprwyon a benodir gan y llys a rôl Swyddfa'r Gwarcheidwad Cyhoeddus (OPG) mewn goruchwyllo dirprwyon. Mae'n edrych ar sut mae'r llys yn penodi dirprwy (neu ddirprwyon) i weithredu a gwneud penderfyniadau ar ran rhywun sydd â phrinder galluedd i wneud y penderfyniadau hynny. Yn benodol, mae'n rhoi canllawiau ar ddyletswyddau dirprwy, eu goruchwyliaeth a'r canlyniadau o beidio â chyflawni'u dyletswyddau'n gyfrifol.

Mae'r OPG yn cynhyrchu canllawiau manwl i ddirprwyon. Edrychwch ar y wefan i gael manylion y cyhoeddiadau a sut i'w cael.

Crynodeb cyflym

Mae gan y Llys Gwarchod bwerau i benodi dirprwyon i wneud penderfyniadau dros bobl sydd â phrinder galluedd i wneud y penderfyniadau hynny, ac i ddiswyddo dirprwyon sy'n methu â chyflawni'u dyletswyddau.

- Mae'n rhaid i unrhyw un sy'n gweithredu fel dirprwy ddilyn egwyddorion statudol y Ddeddf (gweler pennod 2) gan gynnwys:
 - ystyried a oes gan yr unigolyn allu i wneud penderfyniad penodol drostynt eu hunain. Os bydd ganddynt, dylai'r dirprwy eu caniatáu i wneud hynny oni bai bod yr unigolyn yn cytuno y dylai'r dirprwy wneud y penderfyniad
 - cymryd pob cam posibl i geisio helpu unigolyn i wneud y penderfyniad penodol
- gwneud penderfyniadau er y budd gorau i'r unigolyn bob amser ac ystyried canllawiau yn y Cod Ymarfer sy'n berthnasol i'r sefyllfa
- gwneud penderfyniadau'n unig maent wedi'u hawdurdodi i'w gwneud trwy orchymyn y llys
- cyflawni'u dyletswyddau at yr unigolyn o dan sylw (yn enwedig y dyletswydd gofal a dyletswyddau ymddiriedol i barchu'r raddfa o ymddiriedaeth a roddir iddynt gan y llys)
- cadw, cyfrifon cywir o'u holl gysylltiadau a thrafodion ar ran yr unigolyn a chyflwyno'r rhain yn rheolaidd i'r Gwarcheidwad Cyhoeddus fel y cyfarwyddwyd, fel y gall yr OPG gyflawni'i swyddogaeth statudol o oruchwyllo'r dirprwy.

10. Beth yw rôl yr Eiriolwr Galluedd Meddyliol Annibynnol?

Mae'r bennod hon yn disgrifio rôl yr Eiriolwr Annibynnol ar Alluedd Meddyliol (IMCA) ar gyfer penderfyniadau ynghylch triniaeth feddygol ddifrifol a llety o dan adrannau 37, 38 a 39 y Ddeddf, a rheoliadau a gyhoeddir o dan adran 41. Mae'r bennod hon hefyd yn disgrifio rôl yr IMCA o dan y Trefniadau Amddiffyn Rhyddid (LPS).

Mae eiriolaeth yn ffordd o gefnogi unigolyn i gael dweud eu dweud a sicrhau bod eu hawliau'n cael eu cynnal hyd yn oed os nad yw'r unigolyn yn gallu mynegi eu dymuniadau neu'u teimladau neu'u credoau. Mae IMCA yn gweithio gyda ac yn cefnogi pobl sydd â phrinder gallu perthnasol, ac yn cynrychioli eu barn i'r rhai sy'n gweithio er eu budd gorau. Mae'r bennod hon yn rhoi canllawiau ar gyfer IMCA ac ar gyfer unrhyw un a all fod angen cyfarwyddo IMCA. Mae'n egluro sut y dylid cyfarwyddo IMCA. Mae hefyd yn egluro dyletswyddau'r IMCA a'r sefyllfaoedd pan ddylid cyfarwyddo IMCA. Mae'n ofynnol i IMCA yn ogystal â'r gwneuthurwyr penderfyniad ystyried y Cod Ymarfer.

Diben yr IMCA o dan adrannau 37, 38 a 39 y Ddeddf yw eirioli dros a chefnogi pobl nad os ganddynt y gallu i wneud penderfyniadau pwysig ynghylch triniaeth feddygol ddifrifol a llety tymor hir sydd heb deulu na ffrindiau y byddai'n briodol ymgynghori â hwy wrth bennu budd gorau'r unigolyn.

Mae cynrychiolaeth a chefnogaeth hefyd yn fesurau diogelwch allweddol a gynigir gan yr LPS i sicrhau bod rhyddid unigolyn yn cael ei amddiffyn yn unol â'r Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol (ECHR). Mae gan IMCA ran allweddol yn hyn, gan helpu pobl sy'n cael eu hasesu ar gyfer yr LPS, neu'n ddarostyngedig iddo. Mewn rhai amgylchiadau, bydd IMCA hefyd yn cefnogi Person Priodol yr unigolyn i gynrychioli a chefnogi'r unigolyn. (Gweler mwy o wybodaeth am rôl y Person Priodol o dan yr LPS ym mhennod 15).

Crynodeb cyflym

Deall rôl gwasanaeth yr IMCA mewn penderfyniadau am driniaeth feddygol ddifrifol neu lety (adran 37 - 39 yr MCA)

- Nod gwasanaeth yr ICMA yw darparu eiriolaeth a mesurau diogelwch annibynnol i bobl sydd â phrinder gallu i wneud penderfyniadau pwysig penodol ac nad oes ganddynt unrhyw un arall (heblaw staff cyflogedig) y byddai'n briodol ymgynghori â nhw i bennu'r hyn sydd er y budd gorau i'r unigolyn.
- Mae'n rhaid i IMCA allu gweithredu'n annibynnol o'r unigolyn neu'r corff sy'n eu cyfarwyddo.

Cyfarwyddo ac ymgynghori ag IMCA i wneud penderfyniadau am driniaeth feddygol ddifrifol neu lety (adran 37 - 39 yr MCA)

- Dim ond ar ôl i IMCA gael eu cyfarwyddo gan y corff priodol y gallant weithio gydag unigolyn. Ar gyfer penderfyniadau llety, yr awdurdod lleol neu gorff y GIG fydd yn gyfrifol am y trefniadau. Ar gyfer penderfyniadau triniaeth feddygol ddifrifol, corff y GIG fydd â chyfrifoldeb am driniaeth yr unigolyn.

- Mae'n rhaid i IMCA gael ei gyfarwyddo, ac yna ymgynghori ag ef, ar gyfer pobl sydd heb y galluedd meddyliol perthnasol nad oes ganddynt unrhyw un arall i ymgynghori â nhw (heblaw staff cyflogedig) i bennu budd gorau'r unigolyn, pryd bynnag:
 1. bydd corff y GIG yn cynnig darparu triniaeth feddygol ddifrifol, neu
 2. bydd corff y GIG neu awdurdod lleol yn cynnig trefnu llety (neu newid llety) yn yr ysbyty neu gartref gofal neu lety preswyl, a
 - 2.1 bydd yr unigolyn yn aros yn yr ysbyty yn hwy na 28 niwrnod, neu
 - 2.2 byddant yn aros yn y cartref gofal neu'r llety preswyl am fwy nag wyth wythnos
- bydd corff y GIG neu awdurdod lleol yn cynnig adolygu trefniadau llety a ddarparwyd am fwy na 12 wythnos.

Sicrhau bod barn IMCA yn cael ei hystyried mewn penderfyniadau ynghylch triniaeth feddygol ddifrifol neu lety (adran 37 - 39 yr MCA)

- Rôl yr IMCA yw cynrychioli a chefnogi'n annibynnol yr unigolyn sydd heb y gallu perthnasol. Ni ddylai sut mae gwasanaeth yr ICMA yn cael ei ariannu ddylanwadu ar eu barn.
- Er mwyn cyflawni eu rôl, mae gan IMCA hawl i weld a chymryd copïau o gofnodion gofal iechyd a gofal cymdeithasol perthnasol.
- Mae'n rhaid ystyried unrhyw wybodaeth neu adroddiadau a ddarperir gan IMCA wrth benderfynu a yw penderfyniad a gynigir er y budd pennaf i'r unigolyn.

Meini prawf i ddod yn IMCA o dan adran 37 - 39 yr MCA ac at ddibenion yr LPS

- Mae'n rhaid bod gan IMCA y profiad, yr hyfforddiant a'r cymeriad priodol, yn ogystal â gofynion eraill fel y nodir yn Rheoliadau Deddf Galluedd Meddyliol 2005 (Eiriolwyr Annibynnol ar Alluedd Meddyliol) (Cyffredinol) 2006.
- Yn aml darperir gwasanaethau IMCA gan sefydliadau eirioli sy'n annibynnol o awdurdodau lleol, cyrff y GIG a byrddau iechyd.
- Mae rhai IMCA yn llawrydd a gall yr awdurdod lleol eu cymeradwyo i weithredu fel IMCA.

Penodi IMCA o dan yr LPS

- Mewn achosion lle na chaiff unrhyw Berson Priodol ei nodi, mae'n rhaid i'r Corff Cyfrifol, yn y rhan fwyaf o achosion, gymryd pob cam rhesymol i benodi IMCA i gynrychioli a chefnogi'r unigolyn.
- Mewn rhai amgylchiadau, penodir IMCA hefyd i gefnogi'r Person Priodol i sicrhau eu bod yn gallu cynrychioli a chefnogi'r unigolyn.

- Mae'n rhaid i'r awdurdod lleol sicrhau darpariaeth ddigonol o wasanaethau IMCA at ddibenion yr LPS (a'r MCA ehangach)

Deall rôl yr IMCA yn yr LPS

- Mewn rhai achosion, penodir IMCA yn ystod proses yr LPS. Nod yr IMCA o dan yr LPS yw cynrychioli a chefnogi unigolyn, neu eu Person Priodol, trwy gydol proses awdurdodi'r LPS a thra bo unrhyw awdurdodiad yr LPS mewn grym.
- Dylai'r IMCA sicrhau bod dymuniadau a theimladau'r unigolyn yn cael eu deall a'u hystyried.
- Dylai'r IMCA sicrhau bod hawliau unigolyn yn cael eu cynnal.

11. Beth mae'r Ddeddf yn ei ddweud am benderfyniadau ymlaen llaw i wrthod triniaeth?

Mae'r bennod hon yn esbonio beth i'w wneud pan fydd rhywun wedi gwneud penderfyniad ymlaen llaw i wrthod triniaeth. Mae'n nodi beth mae'r Ddeddf yn ei olygu wrth 'benderfyniad ymlaen llaw' a chanllawiau ar wneud, diweddarau a chanslo penderfyniadau ymlaen llaw. Mae hefyd yn nodi sut i wirio a oes penderfyniad ymlaen llaw yn bodoli ac yn ddilys ac yn berthnasol o dan yr amgylchiadau, cyfrifoldebau gweithwyr gofal iechyd proffesiynol pan fydd penderfyniad ymlaen llaw yn bodoli a sut i ymdrin ag anghytundebau ynghylch penderfyniadau ymlaen llaw.

Crynodeb cyflym

- Mae penderfyniad ymlaen llaw yn galluogi unrhyw un sy'n 18 oed neu'n hŷn, tra bod y gallu ganddynt, i wrthod triniaeth feddygol benodol am gyfnod yn y dyfodol pan fydd prinder gallu ganddynt o bosibl i gydsynio i'r driniaeth honno neu ei gwrthod.
- Mae'n rhaid i benderfyniad ymlaen llaw i wrthod triniaeth fod yn ddilys ac yn berthnasol i'r amgylchiadau cyfredol. Os ydyw, mae'n cael yr un effaith â phenderfyniad a wneir gan unigolyn sydd â gallu ac mae'n rhaid i weithwyr gofal iechyd proffesiynol barchu'r penderfyniad.
- Bydd gweithwyr gofal iechyd proffesiynol yn cael eu hamddiffyn rhag atebolrwydd os ydynt:
 - yn rhoi terfyn ar neu'n atal triniaeth oherwydd eu bod yn credu'n rhesymol bod penderfyniad ymlaen llaw yn bodoli, a'i fod yn ddilys ac yn berthnasol
 - yn trin unigolyn oherwydd, ar ôl cymryd pob cam ymarferol a phriodol i ganfod a yw'r unigolyn wedi gwneud penderfyniad ymlaen llaw i wrthod triniaeth, nid ydynt yn gwybod neu nid ydynt yn fodlon bod penderfyniad ymlaen llaw dilys a chymwys yn bodoli.
- Mae gofynion penodol yn berthnasol ar gyfer penderfyniadau ymlaen llaw sy'n gwrthod triniaeth cynnal bywyd.

12. Beth yw'r diffiniad o Amddifadu o Ryddid?

Gellir defnyddio'r Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid (LPS) yn unig i awdurdodi trefniadau sy'n arwain at amddifadu o ryddid. Mae'r bennod hon yn cyflwyno ac yn egluro'r hyn a olygir wrth amddifadu o ryddid.

Dylid gofyn am awdurdodiad Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid yn unig os nad oes dewis arall llai cyfyngol ar gael. Felly, mae'n bwysig ystyried yn gyntaf a ellir rhoi trefniadau ar waith nad ydynt yn arwain at amddifadu o ryddid.

Efallai y bydd datblygiadau cyfreithiol pellach yn digwydd ar ôl i'r canllaw hwn gael ei gyhoeddi ac mae angen i staff iechyd a gofal cymdeithasol dderbyn y wybodaeth ddiweddaraf am ddatblygiadau cyfreithiol a all gael effaith ar eu hymarfer.

Crynodeb cyflym

Rhyddid i adael

- Mae 'rhyddid i adael' yn golygu'r gallu i adael yn barhaol, er enghraifft er mwyn byw lle maent yn dewis, a gyda phwy.

Goruchwyliaeth a rheolaeth barhaus

- Mae 'goruchwyliaeth a rheolaeth barhaus' yn golygu bod yr unigolyn yn cael ei atal rhag gwneud y pethau maent yn dymuno a pheidio â chael eu gadael ar eu pen eu hun am gyfnodau sylweddol yn ystod y dydd.

Cydsyniad a gallu

- Mae'r prawf gallu lle mae'r trefniadau'n cael eu cynnal yng nghartref yr unigolyn ei hun yn debygol o leihau.
- Gellir rhoi caniatâd i amddifadu o ryddid ymlaen llaw mewn achosion lle mae caniatâd dilys wedi'i roi ac nad yw'r amgylchiadau wedi newid ers hynny.

Triniaeth feddygol

- Ni fydd amddifadu o ryddid yn digwydd mewn achosion lle mae triniaeth feddygol ar gyfer anhwylder corfforol yn cael ei darparu, mewn unrhyw leoliad, sydd, yn y bôn, yr un fath â'r hyn a ddarperir i unigolyn heb anhwylder meddyliol

13. Beth yw'r broses ar gyfer awdurdodi trefniadau o dan y Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?

Mae proses yr LPS yn cynnig nifer o drefniadau diogelwch pwysig i'r unigolyn, i amddiffyn eu hawliau Erthygl 5 o dan y Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol. Mae hyn yn cynnwys, yr hawl i eiriolaeth, yr hawl i asesiadau priodol, a'r hawl i herio'r trefniadau yn y llys. Gall trefniadau sy'n gyfystyr ag amddifadu o ryddid ddigwydd mewn unrhyw leoliad lle mae'r unigolyn yn derbyn gofal neu driniaeth, gan gynnwys eu cartref eu hunain. Mae'r LPS felly'n ymdrin â threfniadau ym mhob lleoliad, gan gynnwys unrhyw gludiant rhwng gwahanol leoliadau.

Crynodeb cyflym

Sut i adnabod yr angen am awdurdodiad LPS a sut i sbarduno'r broses

- Os yw'r trefniadau a gynigir o ran gofal neu driniaeth yr unigolyn yn gyfystyr ag amddifadu o ryddid, dylid sbarduno proses yr LPS. Os yw'r unigolyn yn ymgymryd â chynllunio iechyd a gofal arall, gall rhywun arall o fewn y Corff Cyfrifol sbarduno'r broses hon. Neu gall rhywun sy'n darparu gofal neu driniaeth yr unigolyn hysbysu'r Corff Cyfrifol.

Sut mae'r LPS yn rhyngweithio â chynllunio iechyd a gofal arall

- Os yw gofal neu driniaeth yr unigolyn yn cael ei drefnu o dan fframwaith cyfreithiol gwahanol, mae'n bosibl y dylid cynnal asesiadau ac adolygiadau'r LPS ar y cyd â phrif brosesau cynllun iechyd neu ofal a chymorth yr unigolyn.

Y gweithredoedd sy'n ofynnol gan y Corff Cyfrifol unwaith y mae'r LPS wedi'u sbarduno

- *Unwaith y mae'r Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid wedi'u sbarduno, mae'n rhaid i'r Corff Cyfrifol; ystyried a oes unrhyw dystiolaeth i awgrymu nad yw'r LPS yn berthnasol, penderfynu ai'r Corff Cyfrifol cywir ydyw, a phenodi naill ai Person Priodol neu Eiriolwr Annibynnol ar Alluedd Meddyliol (IMCA).*
- *Mae'n rhaid i'r Corff Cyfrifol hefyd gomisiynu asesiadau a phenderfyniadau meddygol, gallu angenrheidiol a chymesur, a chyflawni'r ddyletswydd ymgynghori.*
- *Unwaith y mae'r ymgynghoriad a'r asesiadau a'r penderfyniadau wedi'u cwblhau, mae'n rhaid cynnal yr adolygiad cyn-awdurdodi. Dilynir yr adolygiad cyn-awdurdodi gan yr awdurdodiad terfynol, a gynhelir gan y Corff Cyfrifol.*

Unwaith y mae awdurdodiad ar waith

- Mae adegau cyfyngedig lle gall y Corff Cyfrifol amrywio awdurdodiad, lle nad yw'r trefniadau eu hunain yn newid yn sylfaenol. Cyn y gellir amrywio, mae'n rhaid cynnal ymgynghoriad. Mae'n rhaid nodi amserlen ar gyfer adolygiadau yn y cofnod awdurdodiadau, ond os bydd amgylchiadau'n newid, gellir cynnal adolygiadau nad

ydynt wedi'u trefnu. Mewn sefyllfaoedd penodol, mae'n rhaid i AMCP gynnal yr adolygiad, os nad ydynt wedi bod ynghlwm â'r achos yn flaenorol.

- Gellir adnewyddu awdurdodiadau, lle bo hynny'n briodol, am y tro cyntaf am hyd at 12 mis. Wedi hynny, gellir adnewyddu awdurdodiad am gyfnod hyd at 36 mis.

14. Beth yw rôl Corff Cyfrifol yn y broses Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?

Pan fydd trefniadau ar gyfer gofal a chymorth unigolyn yn gyfystyr ag amddifadu o ryddid, mae'n rhaid i Gorff Cyfrifol bennu p'un ai i awdurdodi'r trefniadau hyn.

Mae'r bennod hon yn disgrifio cyfrifoldebau Corff Cyfrifol ac yn rhoi gwybodaeth am sut i benderfynu pa sefydliad yw'r Corff Cyfrifol. Mae'r bennod hon hefyd yn rhoi gwybodaeth am drefniadau a wneir o ran ffiniau traws-genedlaethol ar gyfer oedolion yn y Deyrnas Unedig.

Nodir manylion proses gyffredinol yr LPS ym mhennod 13. Mae'r bennod hon yn rhoi gwybodaeth ynghylch rôl y Corff Cyfrifol o fewn system yr LPS.

Crynodeb Cyflym

Pa sefydliadau sy'n gallu bod yn Gorff Cyfrifol?

- Mae'r term "Corff Cyfrifol" yn cyfeirio at sefydliad, yn hytrach nag unigolyn, er y gall pobl unigol a gyflogir gan y Corff Cyfrifol fod yn gweithredu ar ei ran.
- Mae enghreifftiau o sefydliadau sy'n gymwys i fod yn Gyrff Cyfrifol yn cynnwys: Ymddiriedolaeth y GIG neu Ymddiriedolaeth Sefydledig y GIG, Awdurdod Lleol, Grŵp Comisiynu Clinigol (CCG), Bwrdd Iechyd Lleol neu eraill.

Sut i sefydlu pwy yw'r Corff Cyfrifol

- Un Corff cyfrifol sy'n gallu bodoli'n unig ar gyfer unrhyw awdurdodiad. Gellir dod o hyd i'r rhestr hierarchaidd a chanllawiau pellach ar gyfer sefydlu pwy yw'r Corff Cyfrifol mewn lleoliad penodol isod.
- Mae'r egwyddor 'Dim Drws Anghywir' yn golygu os bydd unigolyn neu ddarparwr iechyd neu ofal yn cysylltu â Chorff Cyfrifol am drefniadau a all fod yn gyfystyr ag amddifadu o ryddid, ac nad y sefydliad hwnnw yw'r un cywir i weithredu fel y Corff Cyfrifol, dylai'r sefydliad drosglwyddo'r atgyfeiriad hwn i'r Corff Cyfrifol cywir.

Dyletswydd y Corff Cyfrifol i ddarparu gwybodaeth

- Mae gan bob corff cyfrifol ddyletswydd gyffredinol i gyhoeddi gwybodaeth am y canlynol:
 - effaith awdurdodiad
 - y broses ar gyfer awdurdodi trefniadau
 - pryd y dylid penodi IMCA
 - rôl y Person Priodol
 - pryd y gallai Gweithiwr Proffesiynol Cymeradwy ar gyfer Galluedd Meddyliol (AMCP) ymwneud ag achos
 - yr hawl i wneud cais i'r Llys Gwarchod
 - adolygiadau awdurdodiad.

15. Beth yw rôl y Person Priodol yn y Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?

Mae'r bennod hon yn disgrifio rôl y Person Priodol yn y Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid.

Mae'r Person Priodol yn rôl wirfoddol, a luniwyd i gynrychioli a chynorthwyo'r unigolyn o fewn proses y Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid. Mae hon yn rôl allweddol wrth sicrhau barn, dymuniadau a theimladau'r unigolyn am eu gofal, triniaeth a chymorth.

Fel rheol, cyflawnir rôl y Person Priodol gan rywun sy'n agos at yr unigolyn. Pan fo unigolyn yn cael ei nodi ar gyfer y rôl, mae'n rhaid i'r Corff Cyfrifol perthnasol bennu a yw'r unigolyn yn addas ar gyfer y rôl cyn eu penodi.

Crynodeb Cyflym

Pwy all fod yn Person Priodol?

- Rôl y Corff Cyfrifol yw pennu a oes rhywun addas i gyflawni gofynion rôl y Person Priodol. Mae'n rhaid i'r unigolyn o dan sylw gydsynio i ymgymryd â'r rôl cyn iddynt gael eu penodi.
- Mae'n rhaid i'r unigolyn gydsynio i'r sawl sy'n cael eu penodi i rôl y Person Priodol. Os bydd ganddynt brinder gallu i gydsynio, dylai'r Corff Cyfrifol wneud penderfyniadau budd pennaf ar gyfer yr unigolyn.
- Os na fydd unigolyn addas i ymgymryd â rôl y Person Priodol, yn y rhan fwyaf o achosion, mae'n rhaid i'r Corff Cyfrifol benodi Eiriolwr Annibynnol ar Alluedd Meddyliol (IMCA).

Beth yw rôl y Person Priodol?

- Bydd angen i'r Person Priodol ddeall proses yr LPS i helpu i sicrhau bod llais yr unigolyn yn aros yn ganolog i'r broses asesu ac awdurdodi. Mae gan y Person Priodol yr hawl i gael mynediad at wybodaeth benodol i'w helpu â hyn.
- Mae'r Person Priodol yn rhoi cynrychiolaeth a chymorth i'r unigolyn ac yn eu cynorthwyo drwy gydol proses yr LPS. Dylai'r Person Priodol sicrhau, cyn belled ag y bo'n bosibl, bod yr unigolyn yn rhan o bob cam, a'u bod yn cael eu cynorthwyo i ddeall camau gwahanol y broses awdurdodi a'r awdurdodiad ei hun. Mae nifer o ffyrdd y gallant gynorthwyo'r unigolyn a cheir y manylion yn y bennod hon.

Hawliau'r Person Priodol

- Mae gan y Person Priodol hefyd yr hawl, mewn amgylchiadau penodol, i gael eu cynorthwyo yn y rôl gan IMCA ac mae gan y Corff Cyfrifol gyfrifoldeb i'w cynorthwyo.

16. Beth yw'r asesiadau a'r penderfyniadau sy'n ofynnol ar gyfer y Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?

Mae tri asesiad a phenderfyniad y mae'n rhaid eu gweithredu i benderfynu a fodlonir yr amodau. Mae angen y wybodaeth hon ar y Corff Cyfrifol pan fydd yn ystyried p'un ai awdurdodi achos neu beidio.

Mae Rheoliadau Galluedd Meddyliol (Amddifadu o Ryddid: Cymhwysra i Gynnal Asesiadau a Gwneud Penderfyniadau) (Lloegr) a Rheoliadau Galluedd Meddyliol (Amddifadu o Ryddid: Cymhwysra i Gynnal Asesiadau, Gwneud Penderfyniadau a Chynnal Adolygiadau Cyn-Awdurdodi) (Cymru) yng Nghymru ("y Rheoliadau Asesu a Phenderfynu") yn nodi'r cymwysterau a'r profiad y mae eu hangen ar weithiwr proffesiynol er mwyn ymgymryd â phob un o'r tri asesiad.

Mae asesiad yn asesu'r unigolyn yn erbyn y meini prawf ar gyfer pob asesiad. Penderfyniad yw lle gwneir penderfyniad ar yr asesiad bod yr unigolyn yn bodloni'r amod berthnasol ar gyfer awdurdodi o dan y Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid (LPS).

Crynodeb cyflym

Asesiadau LPS ac asesiadau ac adolygiadau Gofal neu Driniaeth

- Gall unigolyn a asesir o dan yr LPS hefyd fod yn gymwys ar gyfer asesiad neu adolygiad o dan ddeddfwriaeth arall. Dylid dilyn fframweithiau cyfreithiol eraill ochr yn ochr ag asesiadau a phenderfyniadau'r LPS lle y bo'n bosibl.

Yr asesiadau a'r penderfyniadau sydd eu hangen ar gyfer yr LPS

- Mae'n rhaid cynnal tri asesiad a phenderfyniad gan ddim llai na dau weithiwr proffesiynol cyn y gall Corff Cyfrifol ystyried awdurdodiad i amddifadu rhywun o'u rhyddid. Y rhain yw:
 1. yr asesiad a'r penderfyniad ar allu a oes pronder gallu gan yr unigolyn i gydsynio â'r trefniadau,
 2. yr asesiad a'r penderfyniad meddygol a oes gan yr unigolyn anhwylder meddyliol, ac
 3. asesiad a phenderfyniad a yw'r trefniadau'n angenrheidiol i atal niwed i'r unigolyn ac yn gymesur mewn perthynas â'r tebygolrwydd a'r difrifoldeb o niwed i'r unigolyn.
- Er mwyn i Gorff Cyfrifol roi awdurdodiad, mae'n rhaid bodloni'r amodau hyn.
- Ceir rhai enghreifftiau lle y gall fod yn briodol defnyddio asesiad a phenderfyniad meddygol blaenorol yn ogystal ag ar allu, neu asesiad cyfatebol.

Beth sy'n digwydd i asesiadau adeg adnewyddu neu pan geir newid arwyddocaol yn amgylchiadau'r unigolyn?

- Pan fydd y cyfnod awdurdodi'n dod i ben ac os bydd y Corff Cyfrifol yn fodlon y parheir i fodloni'r amodau awdurdodi, gellir adnewyddu'r awdurdodiad heb asesiadau pellach.
- Fodd bynnag, os, gan ddibynnu ar amgylchiadau'r achos, nad yw'r Corff Cyfrifol yn fodlon y parheir i fodloni'r amodau awdurdodi, mae'n bosibl y bydd angen asesiadau pellach.
- Mae'n rhaid cynnal adolygiad os bydd y Corff Cyfrifol yn dod yn ymwybodol bod cyflwr neu amgylchiadau unigolyn wedi newid yn arwyddocaol, mae'n bosibl y bydd angen awdurdodiad newydd.

17. Beth yw'r dyletswydd ymgynghori yn y broses Trefniadau Amddiffyn Rhyddid?

Lluniwyd y Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid i gadw'r unigolyn yn ganolog i'r broses. Prif ddiben y ddyletswydd i ymgynghori felly yw canfod dymuniadau a theimladau'r unigolyn mewn perthynas â'r trefniadau a gynigir sy'n golygu amddifadu o ryddid. Yn ystod camau amrywiol proses yr LPS, dylid ymgynghori â'r unigolyn ac unrhyw bobl sy'n ymddiddori yn lles yr unigolyn cyn belled ag y bo'n ymarferol a phriodol i hysbysu eu trefniadau gofal a thriniaeth.

Mae gan y Corff Cyfrifol ddyletswydd hefyd i gyhoeddi gwybodaeth am y broses ymgynghori, ac i sicrhau bod yr unigolyn a'u Person Priodol, lle y bo'n berthnasol, yn deall gwybodaeth benodol.

Crynodeb cyflym

- Mae'n rhaid i'r Corff Cyfrifol ymgynghori â'r unigolyn ac unrhyw bobl sy'n ymddiddori yn lles yr unigolyn, yn ogystal ag eraill, yn ystod proses asesu awdurdodiad cychwynnol, lle ystyrir amrywiad ar gyfer awdurdodiad, a lle yr ystyrir awdurdodiad cyn adnewyddu. Dylai'r Corff Cyfrifol ofyn i'r aseswr angenrheidiol a chymesur wneud hyn ar ei ran.
- Yn ogystal, lle bydd AMCP yn cynnal yr adolygiad cyn-awdurdodi, yna mae'n rhaid iddynt hefyd ymgynghori â'r unigolyn ac unrhyw bobl sy'n ymddiddori yn lles yr unigolyn, yn ogystal ag eraill.
- Gall IMCA neu unigolyn priodol gynorthwyo'r unigolyn yn ystod yr ymgynghoriad. Maen nhw, neu aelod o'r teulu neu ffrind, o bosibl yn gallu cynghori sut i gyfathrebu orau â'r unigolyn yn ystod y broses ymgynghori.
- Dylid cofnodi'r dystiolaeth a geir o'r ymgynghoriad ac mae'n rhaid ei hystyried pan fydd y Corff Cyfrifol yn penderfynu p'un ai awdurdodi'r trefniadau ai peidio.

18. Beth yw rôl Gweithiwr Galluedd Meddyliol Proffesiynol Cymeradwy?

Mae rôl y Gweithiwr Proffesiynol Cymeradwy ar gyfer Galluedd Meddyliol (AMCP) yn un arbenigol sy'n cyflwyno trosolwg uwch ar gyfer y rhai hynny sydd ei angen fwyaf.

Mewn rhai amgylchiadau atgyfeirir yr achos i dîm AMCP, a oruchwylir fel arfer gan yr awdurdod lleol, a bydd AMCP yn penderfynu a fodlonir yr amodau awdurdodi sydd eu hangen i gymeradwyo amddifadu o ryddid.

Crynodeb cyflym

Pryd dylid gwneud atgyfeiriad at AMCP?

- Dylid atgyfeirio achos at AMCP os:
 - ceir cred resymol nad yw unigolyn yn dymuno preswyllo neu dderbyn gofal neu driniaeth mewn man
 - yw'r trefniadau'n cael eu cynnal yn bennaf mewn ysbyty annibynnol
 - atgyfeirir achos at yr AMCP, a bod yr AMCP yn derbyn

Rôl AMCP a'r hyn y maent yn ei wneud.

- Lle y bodlonir y meini prawf atgyfeirio, mae'n rhaid atgyfeirio'r achos at AMCP. Os bydd AMCP yn derbyn yr achos, byddant yn edrych ar yr asesiadau a'r ymgynghoriad i bennu a fodlonir yr amodau awdurdodi. Byddant hefyd yn cyfarfod â'r unigolyn ac unrhyw un yr ymgynghorwyd â nhw a chymryd unrhyw gamau gweithredu pellach maent yn eu hystyried yn angenrheidiol, gan gynnwys cynnig trefniadau llai cyfyngol.
- Unwaith y bydd AMCP wedi asesu'u hachos, byddant yna'n cynghori'r Corff Cyfrifol a fodlonir yr amodau awdurdodi ai peidio.
- Bydd AMCP hefyd yn cynnal adolygiadau pan fydd yn glir, ar ôl rhoi awdurdodiad, nad yw'r unigolyn yn dymuno preswyllo neu dderbyn gofal neu driniaeth yn y man.

Dyletswydd yr awdurdod lleol i gymeradwyo AMCP a sicrhau bod digon o AMCPau ar gyfer ei ardal.

- Mae gan awdurdodau lleol ddyletswydd i sicrhau bod digon o AMCPau ar gyfer yr achosion yn eu hardal. Dylai ardaloedd lleol, weithio gyda'i gilydd i bennu faint o AMCPau y mae'n debygol y bydd eu hangen ar bob Corff Cyfrifol, fel bod Awdurdodau Lleol yn cynllunio.

Pwy sy'n gymwys i fod yn AMCP, a gofynion hyfforddi?

- Y gweithwyr proffesiynol a all fod yn AMCP yw:
 - Nyrsys
 - Gweithwyr Cymdeithasol
 - Seicolegwyr
 - Therapyddion Lleferydd ac Iaith

- Therapyddion Galwedigaethol.
- Gofynnir i AMCP gwblhau hyfforddiant cychwynnol ac mae'n rhaid gofyn am gymeradwyaeth gan awdurdod lleol cyn y gallant ddechrau ymarfer. Unwaith y byddant wedi'u cymeradwyo, mae'n rhaid i AMCP gwblhau 18 awr o hyfforddiant pellach y flwyddyn i barhau cymeradwyaeth.

19. Beth yw Adran 4B?

Oni bai mewn amgylchiadau eithriadol, mae'n anghyfreithlon gosod cyfyngiadau sy'n gyfystyr ag amddifadu o ryddid ar unigolyn cyn y mae penderfyniad i awdurdodi trefniadau o'r fath wedi'i wneud gan y Corff Cyfrifol neu y mae penderfyniad perthnasol yn cael ei wneud gan y llys. Amgylchiadau eithriadol yw amgylchiadau lle mae'n angenrheidiol gwneud penderfyniad i wneud triniaeth cynnal bywyd neu weithred hanfodol i atal dirywiad difrifol yng nghyflwr yr unigolyn. Eglurir y telerau hyn yn fanylach yn y bennod hon.

Os bodlonir amodau penodol, mae adran 4B Deddf Galluedd Meddyliol 2005 (yr MCA) yn darparu'r sail gyfreithiol ar gyfer gwneuthurwyr penderfyniad i gymryd camau i osod cyfyngiadau ar unigolyn. Mae'r bennod hon yn nodi'r amodau y mae'n rhaid iddynt eu defnyddio cyn y gellir dibynnu ar adran 4B.

Crynodeb Cyflym

- Mae'n rhaid bodloni pedwar amod er mwyn dibynnu ar awdurdod cyfreithiol adran 4B. Y rhain yw:
 1. bod y camau'n cynnwys, neu at ddibenion, rhoi triniaeth cynnal bywyd neu wneud gweithred hanfodol,
 2. bod y camau'n angenrheidiol er mwyn rhoi'r driniaeth cynnal bywyd neu wneud y weithred hanfodol,
 3. bod y gwneuthurwr penderfyniad yn credu bod yr unigolyn â phrinder gallu i gydsynio i'r camau a gymerwyd, ac
 4. y gofynnir am benderfyniad perthnasol gan y llys, mae Corff Cyfrifol yn pennu p'un ai awdurdodi trefniadau o dan yr LPS ai peidio, neu fod argyfwng.
- Mae Adran 4B yr MCA yn rhoi'r sail gyfreithiol i wneuthurwyr penderfyniad gymryd camau i osod cyfyngiadau ar unigolyn yn y sefyllfaoedd hyn.
- Gellir dibynnu ar yr awdurdod cyfreithiol a ddarperir gan adran 4B mewn amgylchiadau cyfyngedig iawn yn unig ac ni ddylid ei ddefnyddio fel mater o drefn
- Mae Adran 4B yn galluogi camau i gael eu cymryd yn unig i roi triniaeth cynnal bywyd neu weithred hanfodol. At ddibenion adran 4B, mae'n anghyfreithlon os bydd camau'n cael eu cymryd sy'n amddifadu'r unigolyn o ryddid nad ydynt at ddibenion rhoi triniaeth cynnal bywyd neu weithred hanfodol.

20. Monitro ac Adrodd ar y cynllun Trefniadau Amddiffyn Rhyddid

Mae amddifadu unigolyn o'i ryddid yn broblem sylweddol. Mae'r Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid (LPS) wedi'u cynllunio i sicrhau bod pobl yn cael eu hamddifadu o'u rhyddid yn unig os bydd yn angenrheidiol ac yn gymesur ac yn cael eu darparu gyda mesurau diogelu i amddiffyn eu hawliau. Er mwyn darparu sicrwydd bod yr LPS yn cael eu gweithredu'n gywir, mae'n bwysig bod trefn effeithiol ar waith i fonitro defnydd y gweithdrefnau.

Crynodeb Cyflym

Pwy yw'r cyrff sy'n gyfrifol am fonitro ac adrodd am y Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid (LPS) yn Lloegr a Chymru.

- Y cyrff sy'n gyfrifol am fonitro ac adrodd am yr LPS yn Lloegr yw'r Comisiwn Ansawdd Gofal, CQC (i oedolion) a'r Swyddfa Safonau mewn Addysg, Gwasanaethau a Sgiliau Plant, Ofsted (i bobl 16-17 oed).
- Yng Nghymru, y cyrff yw Arolygiaeth Iechyd Cymru (HIW) ac Arolygiaeth Gofal Cymru (CIW). O ran lleoliadau addysg, gwneir hyn gan Estyn hefyd. Cyfeirir at y cyrff hyn ar y cyd at ddibenion LPS fel y 'cyrff monitro'.

Pwy y mae'n rhaid iddynt ddarparu data i'r cyrff monitro a beth ddylai hyn ei gynnwys er mwyn cyflawni'u dyletswyddau monitro ac adrodd.

- Mae gan y cyrff monitro ddyletswydd i fonitro ac adrodd am gamau gweithredu'r LPS. Er mwyn cyflawni'r ddyletswydd hon, mae'n ofynnol i'r Cyrff Cyfrifol hysbysu'r cyrff monitro'n rheolaidd pan fyddant wedi derbyn atgyfeiriad LPS ac yn ystyried awdurdodi'r trefniadau ai peidio.
- Dylent hefyd hysbysu'r Corff Cyfrifol yn rheolaidd pan fo awdurdodiad yn cael ei roi, heb ei gymeradwyo, ei adnewyddu neu'n dod i ben.

Y pwerau sydd gan y cyrff monitro sy'n eu galluogi i gyflawni'u cyfrifoldebau monitro ac adrodd.

- Ymweld â lleoliadau lle y cyflawnir amddifadu o ryddid awdurdodedig. Mae'n bosibl bydd angen cydsyniad perthnasol ar y cyrff monitro i ymweld â'r lle.
- Cyfarfod â'r unigolyn y mae awdurdodiad yr LPS yn berthnasol iddo. Bydd angen cydsyniad yr unigolyn ar y cyrff monitro er mwyn cyfarfod â nhw, neu os bydd y prinder gallu perthnasol ganddynt i gydsynio, yna mae'n bosibl y bydd angen penderfyniad budd pennaf yn unol ag adran 4 Deddf Galluedd Meddyliol (2005).
- Gofyn am fynediad ac archwilio cofnodion sy'n gysylltiedig â gofal a thriniaeth yr unigolyn cyn, yn ystod ac ar ôl iddynt ymweld â'r lleoliad. Gallant ofyn am gofnodion gan y Corff Cyfrifol a awdurdododd yr amddifadu neu'r lleoliad lle mae'r awdurdodiad yn digwydd.
- Cyfarfod â'r sawl sy'n gysylltiedig â gofalu am unigolyn y mae awdurdodiad yr LPS yn berthnasol iddo, neu'r rhai sy'n ymddiddori yn eu lles.

- Bydd y cyrff monitro'n adrodd yn flynyddol, gan grynhoi eu gweithgareddau a'u canfyddiadau am gamau gweithredu'r LPS.

21. Sut mae'r Ddeddf yn berthnasol i blant a phobl ifanc?

Mae'r bennod hon yn esbonio safbwynt pobl ifanc 16 ac 17 oed o dan y Ddeddf Galluedd Meddyliol, gan gynnwys manylion am sut bydd y cynllun Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid (LPS) yn berthnasol i bobl 16 a 17 oed. Mae'r bennod hon hefyd yn edrych ar rai rhannau o'r Ddeddf Galluedd Meddyliol a all effeithio ar blant o dan 16 oed.

O fewn y Cod Ymarfer hwn, mae 'plant' yn cyfeirio at bobl o dan 16 oed. Mae 'pobl ifanc' yn cyfeirio at bobl 16 a 17 oed. Mae hyn yn wahanol i Ddeddf Plant 1989, Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 a'r gyfraith yn fwy cyffredinol, lle y defnyddir y term 'plentyn' i gyfeirio at bobl o dan 18 oed.

Mewn rhai rhannau, mae'r bennod hon hefyd yn cyfeirio at y system Anghenion Addysgol Arbennig ac Anabledd (SEND) ar gyfer pobl hyd at 25 oed. Bydd yn trafod defnydd y Cynlluniau Addysg, Iechyd a Gofal (cynllun EHC) yn Lloegr, a Chynlluniau Datblygu Unigol (IDP) yng Nghymru.

Crynodeb cyflym

Pobl ifanc 16–17 oed

- Mae'r rhan fwyaf o'r Ddeddf yn berthnasol i bobl ifanc 16–17 oed, a all fod â phrinder gallu o fewn adran 2(1) i wneud penderfyniadau penodol.
- Mae tri eithriad:
 1. Pobl 18 oed neu'n hŷn yn unig sy'n gallu gwneud Atwrneiaeth Arhosol (LPA).
 2. Pobl 18 oed neu'n hŷn yn unig sy'n gallu gwneud penderfyniad ymlaen llaw i wrthod triniaeth feddygol.
 3. Gall y Llys Gwarchod wneud ewyllys statudol yn unig ar gyfer unigolyn 18 oed neu'n hŷn.

Gofal neu driniaeth ar gyfer pobl ifanc 16 a 17 oed

- Mae'r un egwyddorion a dull sy'n berthnasol i oedolion yn berthnasol i bennu'r buddion pennaf o ran gofal neu driniaeth unigolyn ifanc sydd â phrinder gallu i wneud penderfyniad. Mae hyn yn golygu ystyried y ffactorau a nodwyd yn y rhestr wirio budd pennaf (gweler pennod 5) i ganfod yr hyn sy'n iawn ar gyfer yr unigolyn ifanc pan fo angen gwneud y penderfyniad.
- Efallai bydd gweithwyr proffesiynol yn ei ystyried yn fwy priodol, oherwydd amgylchiadau'r achos, i ddibynnu ar gydsyniad unigolyn â chyfrifoldeb rhiant o ran gofal a thriniaeth yr unigolyn ifanc. Dylai gweithwyr proffesiynol fod yn eglur am ba fframwaith sy'n briodol a pham.

Plant o dan 16 oed

- Nid yw'r Ddeddf Galluedd Meddyliol yn berthnasol i bobl o dan 16 oed yn gyffredinol.
- Mae dau eithriad:

1. Gall y Llys Gwarchod wneud penderfyniadau am eiddo neu arian plentyn (neu benodi dirprwy i wneud y penderfyniadau hyn) os bydd prinder gallu gan y plentyn i wneud penderfyniadau o'r fath o fewn adran 2(1) y Ddeddf ac yn debygol na fydd ganddynt y gallu i wneud penderfyniadau ariannol pan fyddant yn 18 oed (adran 18(3)).
2. Gall troseddau megis camdriniaeth neu esgeulustod bwriadol unigolyn sydd â phrinder gallu o fewn adran 2(1) hefyd fod yn berthnasol i ddiodefwrwr sy'n iau nag 16 oed (adran 44).

Y Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid (LPS)

- Mae'r Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid (LPS) yn darparu fframwaith cyfreithiol i ystyried a yw'r gofal a/neu driniaeth a gynllunnir ar gyfer unigolyn sydd â phrinder gallu i wneud penderfyniadau penodol am y gofal a/neu driniaeth hon yn gyfystyr â'u hamddifadu o'u rhyddid. Mae hefyd yn galluogi, lle bo'n briodol gwneud hynny, gwneud awdurdodiad i alluogi darparu'r gofal a/neu'r driniaeth hon. Mae'r gweithdrefnau hyn, ynghyd â darpariaethau eraill yr MCA, yn berthnasol i unrhyw unigolyn sy'n 16 oed neu'n hŷn.
- Mae'r bennod hon yn canolbwyntio ar brosesau'r LPS wrth iddynt effeithio ar bobl ifanc a'r rhai hynny rhwng 18 a 25 oed. Mae hefyd yn ystyried y berthynas rhwng LPS a fframweithiau cyfreithiol eraill sy'n effeithio ar y grwpiau oedran hyn, megis Deddf Plant 1989 a Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014. Mae'n nodi rôl y rhai hynny â chyfrifoldeb rhiant wrth gefnogi unigolyn ifanc, rôl gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol sy'n gweithio gyda phobl ifanc, a'r broses ar gyfer defnyddio LPS i bobl ifanc.

22. Beth yw'r berthynas rhwng y Ddeddf Galluedd Meddyliol a Deddf Iechyd Meddwl 1983?

Mae'r bennod hon yn esbonio'r berthynas rhwng Deddf Galluedd Meddyliol 2005 (MCA) a Deddf Iechyd Meddwl 1983 (MHA). Mae'n disgrifio sut y gallai'r MCA o bosibl fod yn gymwys i bobl sydd â'r prinder gallu perthnasol sydd hefyd yn ddarostyngedig i'r MHA; yn esbonio pan nad yw meddygon yn gallu rhoi triniaethau penodol i rywun sydd â phrinder gallu i gydsynio iddynt; ac yn amlinellu'r sefyllfa mewn perthynas â'r MHA.

Nid yw'r bennod hon yn darparu disgrifiad llawn o'r MHA. Mae gan yr MHA ei Godau Ymarfer ei hun, ar gyfer Lloegr yn ogystal â Chymru, i gyfarwyddo pobl ynglŷn â sut i'w defnyddio.

Pan fydd y Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid a Deddf Iechyd Meddwl 1983 (MHA) yn cyfarfod, mae rhyngwyneb. Gall fod angen i wneuthurwyr penderfyniad benderfynu pa un yw'r drefn fwyaf priodol i amddifadu unigolyn o'i ryddid ynddi, neu os yw'r unigolyn yn ddarostyngedig i adrannau penodol o'r MHA a oes angen awdurdodiad LPS hefyd. Mae'r rhyngwyneb rhwng y ddwy drefn hon yn digwydd mewn nifer fach iawn o achosion penodol yn unig.

Crynodeb cyflym

- Mae pobl sydd â'r prinder gallu perthnasol yn dioddef problemau iechyd meddwl fel pawb arall a gall fod angen iddynt dderbyn triniaeth o dan yr MHA. Mae'r MCA yn gymwys i bobl sy'n ddarostyngedig i'r MHA yn yr un modd ag y mae'n gymwys i unrhyw un arall, gyda phedwar eithriad.
 1. Os bydd rhywun yn cael ei gadw o dan yr MHA, nid yw gwneuthurwyr penderfyniad fel arfer yn gallu dibynnu ar y MCA i roi triniaeth ar gyfer anhwylder meddyliol na gwneud penderfyniadau am y driniaeth honno ar ran yr unigolyn hwnnw
 2. os bydd rhywun yn gallu cael ei drin am eu hanhwylder meddyliol heb eu cydsyniad oherwydd eu bod wedi'u cadw o dan yr MHA, bydd staff gofal iechyd yn gallu, gyda rhai eithriadau sy'n ymwneud â thriniaethau mwy mewnwithiol, roi triniaeth iddynt hyd yn oed os bydd yn mynd yn groes i benderfyniad ymlaen llaw i wrthod y driniaeth honno
 3. os bydd unigolyn yn ddarostyngedig i warcheidiaeth o dan yr MHA, mae gan y gwarcheidwad yr hawl lwyr i wneud penderfyniadau penodol, gan gynnwys ble mae'r unigolyn i fyw, ac
 4. nid oes rhaid i Eiriolwyr Annibynnol ar Alluedd Meddyliol fod yn rhan o benderfyniadau am driniaeth feddygol ddifrifol na llety tymor hir, os bydd y penderfyniadau hynny'n cael eu gwneud o dan yr MHA.

Y rhyngwyneb rhwng LPS a'r MHA mewn Ysbytai

- Mewn rhai sefyllfaoedd, gellid dibynnu ar naill ai'r LPS neu'r MHA i amddifadu unigolyn o'u rhyddid pan fyddant yn cael eu derbyn i'r ysbyty. Er mwyn i hyn fod yn wir, ochr yn ochr ag amodau eraill, mae'n rhaid i'r unigolyn beidio â gwrthwynebu'r trefniadau neu'r gofal neu'r driniaeth, ac mae'n rhaid iddi fod yn bosibl gwneud cais o dan adran 2 neu 3 yr MHA.
- Pan fydd y rhain, ac amodau perthnasol eraill, yn cael eu bodloni, mae'n rhaid i benderfyniad gael ei wneud rhwng yr MHA a'r LPS. Dylai'r penderfyniad hwn gael ei seilio ar amgylchiadau'r achos.

Cleifion cymunedol MHA a'r LPS

- Gall rhai pobl fod o dan drefniadau cymunedol o dan yr MHA, lle gall yr LPS fod yn gymwys o hyd.
- Os bydd yr unigolyn o dan absenoldeb adran 17 ac nad yw o dan warchodaeth rhywun ar gyfer yr absenoldeb hwnnw, yna gallai'r LPS gael ei ddefnyddio i awdurdodi trefniadau ynglŷn â'i ofal yn y gymuned, os byddant yn gyfystyr ag amddifadu o ryddid.
- Yn yr un modd, os bydd yr unigolyn o dan orchymyn triniaeth gymunedol a bod angen rhoi trefniadau ar waith sy'n gyfystyr ag amddifadu o ryddid, gellid defnyddio'r LPS i awdurdodi'r trefniadau hynny.
- Mewn rhai achosion, mae unigolyn ag anableddau dysgu yn cael ei eithrio rhag adrannau penodol yr MHA. Fodd bynnag, nid yw'r eithriad hwn yn gymwys i'r LPS.

Eithriad anableddau dysgu'r MHA a'r LPS

- Mewn rhai achosion, mae unigolyn ag anableddau dysgu yn cael ei eithrio rhag adrannau penodol yr MHA. Fodd bynnag, nid yw'r eithriad hwn yn gymwys i'r LPS.

23. Pa ddulliau amddiffyn sy'n bodoli i bobl sy'n brin o alluedd i wneud penderfyniadau dros eu hunain?

Mae'r bennod hon yn disgrifio'r asiantaethau gwahanol sy'n bodoli i helpu i sicrhau bod pobl sydd â phrinder gallu i wneud penderfyniad drostynt eu hunain yn cael eu diogelu rhag camdriniaeth ac esgeulustod. Mae'n esbonio hefyd y gwasanaethau mae'r asiantaethau hynny yn eu darparu a sut maent yn goruchwyllo pobl sy'n darparu gofal neu wneud penderfyniadau ar ran pobl sydd â phrinder gallu. Yn olaf, mae'n esbonio beth ddylai rhywun wneud os ydynt yn amau bod rhywun yn cam-drin oedolyn neu unigolyn ifanc sydd â phrinder gallu.

Crynodeb cyflym

- Mae gan bawb rôl mewn diogelu pobl sydd â phrinder gallu. Adroddwch am amheumon o gam-drin neu esgeuluso unigolyn sydd â phrinder gallu bob tro i'r asiantaeth berthnasol.

Pryderon am unigolyn sydd â phrinder gallu mewn perygl o gamdriniaeth neu esgeulustod

- Os bydd rheswm da i amau bod rhywun wedi cyflawni trosedd yn erbyn unigolyn sydd â phrinder gallu, megis lladrad, ymosodiad corfforol neu rywiol neu gamdriniaeth yn y cartref, cysylltwch â'r heddlu.
- Yn ogystal, cysylltwch â gwasanaethau gofal cymdeithasol oedolion neu blant a phobl ifanc, fel y bo'n berthnasol, er mwyn iddynt allu gweithio gyda'r heddlu a chynorthwyo'r unigolyn mewn perygl yn ystod yr ymchwiliad.
- Os na fydd rhywun yn derbyn y gofal cywir, cysylltwch â gwasanaethau gofal cymdeithasol oedolion neu blant, fel y bo'n berthnasol.

Pryderon am atwrnai neu ddirprwy

- Os bydd rhywun yn pryderu am weithredoedd atwrnai neu ddirprwy, dylent gysylltu â Swyddfa'r Gwarcheidwad Cyhoeddus. Mae mwy o fanylion ym mhennod 7 (atwrneiod) a phennod 8B (dirprwyon).

Pryderon am ofal neu driniaeth

- Pan fydd pryder am y gofal iechyd neu ofal cymdeithasol a ddarperir i unigolyn sydd â phrinder gallu, mae ffyrdd ffurfiol ac anffurfiol o gwyno am y gofal neu driniaeth. Gweler pennod 15 i gael mwy o wybodaeth.

Pryderon am benodai

- Pan fydd rhywun yn pryderu am benodai'n casglu neu'n defnyddio budd-daliadau nawdd cymdeithasol ar ran unigolyn sydd â phrinder gallu, dylent gysylltu ag asiantaeth berthnasol yr Adran Gwaith a Phensiynau.

24. Beth yw'r ffyrdd gorau i ddatrys anghytundebau ac anghydfodau ynglŷn a materion a gwmpesir yn y Ddeddf?

Weithiau bydd pobl yn anghytuno am allu unigolyn i wneud penderfyniad, yr hyn sydd er y budd pennaf i unigolyn neu benderfyniad neu weithred mae rhywun yn ei wneud ar ran unigolyn sydd â phrinder gallu.

Mae er budd pawb i ddatrys anghytundebau ac anghydfodau'n gyflym ac yn effeithiol, gyda chyn lleied o straen a chost ag sy'n bosibl. Mae'r bennod hon yn amlinellu'r opsiynau gwahanol ar gyfer datrys anghytundebau. Mae hefyd yn awgrymu ffyrdd o osgoi gadael i anghytundeb droi'n anghydfod difrifol. Yn olaf, mae'n amlinellu pryd y gallai fod yn angenrheidiol i wneud cais i'r Llys Gwarchod a phryd y gall rhywun gael cyllid cyfreithiol.

Pan fydd trefniadau neu y gall trefniadau fod yn gyfystyr ag amddifadu o ryddid, mae gan yr unigolyn, ac unigolion eraill ar eu rhan, hawl i herio'r hyn a gynigir neu a awdurdodir. Maent hefyd yn gallu herio'r ffordd y cafodd proses y Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid (LPS) ei gweithredu. Gellir codi pryderon am y trefniadau ar unrhyw adeg ym mhroses yr LPS.

Crynodeb cyflym

- Pan fydd anghytundebau'n digwydd ynghylch materion sy'n cael eu cynnwys yn y Ddeddf, fel arfer mae'n well ceisio'u datrys cyn iddynt droi'n ddifrifol.
- Gall eiriolwyr helpu i ddatrys anghytundeb o bosibl trwy gynrychioli'r unigolyn sydd â phrinder gallu a sicrhau bod eu llais yn cael ei ystyried.
- Mae rhai anghytundebau'n gallu cael eu datrys yn effeithiol trwy gyfryngiad.
- Pan fydd pryder am y gofal iechyd neu ofal cymdeithasol a ddarperir i unigolyn sydd â phrinder gallu, mae ffyrdd ffurfiol ac anffurfiol o gwyno am y gofal neu driniaeth.
- Pan na fydd dulliau eraill o ddatrys anghytundebau'n briodol, gellir atgyfeirio'r mater i'r Llys Gwarchod.
- Mae rhai penderfyniadau y dylid eu hatgyfeirio i'r Llys Gwarchod bob tro.

Pa anghydfodau all godi yn o ran yr LPS?

- Gall unrhyw un godi pryder am broses yr LPS neu am y trefniadau, gan gynnwys yr unigolyn a'u Person Priodol neu IMCA.
- Dylai'r Person Priodol neu IMCA ganfod dymuniadau a theimladau'r unigolyn am y trefniadau. Os bydd yr unigolyn yn dymuno, dylent gael eu cynorthwyo i wneud cais i'r Llys Gwarchod.
- Mewn rhai achosion, hyd yn oed os na fydd yr unigolyn yn dymuno, gall fod yn angenrheidiol o hyd i'r Person Priodol neu IMCA wneud cais i'r llys.
- Gall fod gan yr unigolyn neu unrhyw un arall bryderon am y ffordd mae proses yr LPS yn cael ei gweithredu. Dylai fod gan Gyrrff Cyfrifol sianelau priodol ar gyfer ymdrin â'r fath gwynion.

25. Pa reolau sy'n llywodraethu mynediad at wybodaeth am unigolyn sy'n brin o alluedd

Mae'r bennod hon yn rhoi canllawiau ar ba wybodaeth bersonol am rywun sydd â phrinder gallu mae gan bobl sy'n ymwneud â'u gofal â hawl i'w gweld, a sut gallant gael mynediad i'r wybodaeth honno. Canllaw cyffredinol yn unig yw'r bennod hon ac nid yw'n rhoi gwybodaeth fanwl am y gyfraith. Nid yw'n cymryd lle canllawiau proffesiynol chwaith na chanllawiau Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth ar y Rheoliad Diogelu Data Cyffredinol (GDPR) a Deddf Diogelu Data 2018 (DPA) (mae'r canllaw hwn ar gael ar ei gwefan). Lle bo angen, dylai pobl gael cyngor cyfreithiol.

Mae'r bennod hon yn bennaf ar gyfer pobl megis dirprwyon ac atwrneiod sy'n gofalu am neu'n cynrychioli rhywun sydd â phrinder gallu i wneud penderfyniadau penodol ac yn enwedig, sydd â phrinder gallu i ganiatáu i wybodaeth amdanynt gael ei datgelu. Mae gan weithwyr proffesiynol eu codau ymddygiad eu hunain, a gall fod ganddynt gymorth arbenigwyr gwybodaeth yn eu sefydliadau.

Crynodeb cyflym

- Bydd y wybodaeth bersonol y gallai rhywun ei gweld am rywun sydd â phrinder gallu i roi cydsyniad yn dibynnu ar:
 - a yw'r unigolyn sy'n gofyn am y wybodaeth yn gweithredu fel asiant (cynrychiolydd wedi'i gydnabod gan y gyfraith, megis atwrnai neu ddirprwy) ar gyfer yr unigolyn sydd â phrinder gallu neu a oes gorchymyn llys perthnasol mewn grym
 - a yw datgelu er y budd gorau i'r unigolyn sydd â phrinder gallu neu a oes rheswm cyfreithlon arall dros ddatgelu, a
 - pha fath o wybodaeth y gofynnwyd amdani.
- Mae atwrnai neu ddirprwy'n gallu gofyn i weld gwybodaeth ynglŷn â'r unigolyn maent yn ei gynrychioli, ar yr amod fod y wybodaeth yn eu helpu i wneud penderfyniadau, y mae ganddynt yr awdurdod cyfreithiol i'w gwneud. Dylid ymgynghori ag atwrnai, lle bo angen, ar benderfyniadau y tu allan i'w cylch gorchwyl.
- Pan na fydd gan unigolyn awdurdod cyfreithiol i ofyn am wybodaeth am rywun sydd â phrinder gallu, bydd a ydynt yn gallu cael mynediad at y wybodaeth neu'i rhannu yn dibynnu ar y sefyllfa.
- Gall staff gofal iechyd a gofal cymdeithasol ddatgelu gwybodaeth am rywun sydd â phrinder gallu yn unig pan fydd er y budd gorau i'r unigolyn i wneud hynny, neu pan fydd rhyw reswm cyfreithlon arall iddynt wneud hynny.

26. Sut mae'r Ddeddf yn effeithio ar brosiectau ymchwil sy'n cynnwys unigolyn sy'n brin neu a all fod yn brin o alluedd?

Mae'n bwysig y gellir cyflawni ymchwil sy'n cynnwys pobl sydd â neu all fod â phrinder gallu, a'i fod yn cael ei gyflawni'n gywir. Hebdo, ni fyddem yn gwella'n gwybodaeth o'r achosion, triniaeth a gofal o bobl â chyflyrau amharol na'n dealltwriaeth o'u persbectifau a phrofiadau.

Mae'r bennod hon yn rhoi canllawiau ar gynnwys pobl sydd â phrinder gallu i gydsynio, ac sydd angen cymorth i gydsynio i gymryd rhan mewn ymchwil. Mae'n amlinellu:

- sut i gynorthwyo pobl i wneud penderfyniad am gymryd rhan mewn ymchwil neu beidio
- y gofynion cyfreithiol mae'n rhaid i bobl eu bodloni os bydd eu prosiect ymchwil yn cynnwys rhywun sydd â phrinder gallu
- cyfrifoldebau penodol ymchwilwyr a'r hyn ddylai ddigwydd os bydd rhywun sy'n cymryd rhan mewn ymchwil yn colli gallu yn ystod prosiect ymchwil

Mae'r bennod hon yn ymwneud ag ymchwil sy'n gysylltiedig â phobl 16 oed a throsodd. Mae canllawiau'r GIG ar gydsynio ar gyfer plant a phobl 16 a 17 oed.

Crynodeb cyflym

- Pan fo rheswm i amau a oes gan unigolyn allu i gydsynio i gymryd rhan mewn ymchwil, mae ymchwilwyr yn gyfrifol am bennu a yw'r unigolyn yn gallu rhoi cydsyniad gwybodus neu beidio.
- Os bydd unigolyn sydd â phrinder gallu i gydsynio i gymryd rhan, mae'r Ddeddf yn gwneud darpariaeth i'w diogelu. Mae darpariaethau'r Ddeddf ar gyfer ymchwil sy'n cynnwys pobl sydd â phrinder gallu i gydsynio iddynt gymryd rhan yn cynnwys:
 - pryd y gellir cyflawni ymchwil
 - y farn foesegol a'r broses cymeradwyo ymchwil
 - parchu dymuniadau a theimladau'r bobl sydd â phrinder gallu
 - trefniadau diogelu eraill i ddiogelu pobl sydd â phrinder gallu
 - sut i ymgysylltu ag unigolyn sydd â phrinder gallu
 - sut i ymgysylltu â gofalwyr a phobl berthnasol eraill.
- Mae darpariaethau'r ymchwil yn y Ddeddf yn gymwys i bob ymchwil sy'n ymwthiol. Mae 'ymwthiol' yn golygu ymchwil a fyddai'n anghyfreithlon pe byddai'n cynnwys unigolyn oedd â gallu ond nad oedd wedi cydsynio i gymryd rhan. Nid yw'r darpariaethau'n gymwys i Dreialon Clinigol Cynhyrchion Meddyginiaethol Ymchwiliadol (CTIIMPS).

Rhestr termau

Term	Diffiniad
Gweithredoedd mewn cysylltiad â gofal neu driniaeth	Tasgau a wneir gan ofalwyr, staff gofal iechyd neu ofal gymdeithasol sy'n cynnwys gofal personol, gofal iechyd neu driniaeth feddygol pobl sydd â phrinder gallu i gydsynio iddynt - y cyfeirir atynt yn y Ddeddf fel "gweithredoedd adran 5".
Gweithdrefn diogelu oedolion	Gweithdrefnau a luniwyd gan awdurdodau lleol, ar y cyd ag asiantaethau perthnasol eraill, i ymchwilio a delio â honiadau o niweidio (gan gynnwys cam-drin neu gamdriniaeth) oedolion sydd ag anghenion gofal a chymorth, ac i roi mesurau diogelwch ar waith i'w hamddiffyn rhag niwed.
Penderfyniad ymlaen llaw i wrthod triniaeth	Penderfyniad i wrthod triniaeth benodol a wnaed ymlaen llaw gan unigolyn sydd â'r gallu i wneud hynny. Yna bydd y penderfyniad hwn yn berthnasol yn y dyfodol pan fydd gan yr unigolyn hwnnw brinder gallu i gydsynio i, neu wrthod, y driniaeth benodol. Nodir hyn yn adran 24(1) y Ddeddf. Mae rheolau penodol yn berthnasol i benderfyniadau ymlaen llaw i wrthod triniaeth cynnal bywyd
Eiriolaeth	Mae eiriolaeth yn ffordd o gefnogi unigolyn i sicrhau bod eu barn yn cael eu hystyried a sicrhau bod eu hawliau'n cael eu cynrychioli hyd yn oed os na fydd yr unigolyn yn gallu mynegi'u dymuniadau neu'u teimladau neu'u credoau.
Asiant	Unigolyn sydd wedi'i awdurdodi i weithredu ar ran unigolyn arall o dan gyfraith asiantaeth. Mae atwrneiod a benodir o dan LPA neu EPA yn asiantiaid ac ystyrir dirprwyon a benodir gan y llys yn asiantiaid ac mae'n rhaid iddynt gyflawni dyletswyddau penodol fel asiantiaid.
Swyddog penodedig	Unigolyn a benodir o dan Reoliadau Nawdd Cymdeithasol i hawlio a chasglu budd-daliadau neu bensynau nawdd cymdeithasol ar ran rhywun sydd â phrinder gallu i reoli'u budd-daliadau eu hunain. Caniateir i swyddog penodedig ddefnyddio'r arian a hawlir i fodloni anghenion yr unigolyn.
Corff priodol	Pwyllgor a sefydlir i gynghori ar, neu ar faterion sy'n cynnwys, moeseg ymchwil ymwithiol mewn perthynas â phobl sydd â phrinder gallu i gydsynio iddo, ac a gydnabyddir at y dibenion hynny gan yr Ysgrifennydd Gwladol (yn Lloegr) neu'r Cynulliad Cenedlaethol i Gymru (yng Nghymru).
Person Priodol	Rôl wirfoddol, wedi'i chynllunio i ganiatáu i ffrindiau ac aelodau o'r teulu'n bennaf ddarparu cynrychiolaeth a chymorth i'r unigolyn sy'n cael ei gyfeirio at y Trefniadau Amddiffyn Rhyddid neu sy'n ddarostyngedig i awdurdodiad.
Gweithiwr Proffesiynol Cymeradwy ar gyfer Galluedd Meddyliol (AMCP)	Rôl arbenigol sy'n darparu goruchwyliaeth uwch i achosion LPS sydd ei hangen fwyaf. Yn yr achosion hyn, bydd AMCP yn pennu a yw'r amodau awdurdodi sy'n ofynnol i awdurdodi amddifadu o ryddid yn cael eu bodloni. Mewn rhai achosion, byddant hefyd yn cynnal adolygiadau.

Trefniadau	Y trefniadau sy'n galluogi i ofal neu driniaeth yr unigolyn ddigwydd ac sy'n arwain at amddifadedd o ryddid, sy'n cael eu cynnig neu sy'n cael eu cyflawni. Gallant gynnwys lle mae'r unigolyn yn preswyllo, pa ofal neu driniaeth maent yn derbyn, neu'r dull a'r ffordd maent yn cael eu cludo rhwng lleoedd penodol.
Verb: Asesu a Phenderfynu Noun: Asesiad a Phenderfyniad	Mae'n rhaid cwblhau a chofnodi tri asesiad o dan LPS: asesiad meddygol, asesiad ar alluedd ac asesiad ar angenrheidrwydd a chymesuredd. Penderfyniad yw pan wneir penderfyniad ynghylch pob un o'r tri asesiad y mae'r unigolyn yn bodloni'r amod awdurdodi perthnasol.
Atwrnal	Rhywun a benodir o dan naill ai Atwrneiaeth Arhosol (LPA) neu Atwrneiaeth Barhaus (EPA), sydd â'r hawl gyfreithiol i wneud penderfyniadau o fewn cwmpas eu hawdurdod ar ran yr unigolyn (y rhoddwr) a wnaeth yr Atwrneiaeth.
Verb: Awdurdodi Noun: Awdurdodiad	Mae awdurdodiad yn rhoi awdurdod cyfreithiol i amddifadu unigolyn o'i ryddid. Rhoddir awdurdodiad gan y Corff Cyfrifol os yw'r trefniadau a roddwyd ar waith ar gyfer gofal a thriniaeth unigolyn yn gyfystyr ag amddifadu o ryddid a bod yr amodau awdurdodi'n cael eu bodloni.
Amodau awdurdodiad	Yr amodau y mae'n rhaid eu bodloni cyn y gall Corff Cyfrifol awdurdodi'r trefniadau a gynigir. Er mwyn pennu a yw'r amodau'n cael eu bodloni, mae'n rhaid i dri asesiad a phenderfyniad gael eu cwblhau.
Cofnod awdurdodiadau	Cofnod sy'n gysylltiedig â'r unigolyn, yn nodi'r holl drefniadau a awdurdodwyd gan y Corff Cyfrifol ar yr adeg honno a materion eraill megis y rhaglen ar gyfer adolygu'r awdurdodiad.
Penderfyniad er Budd Pennaf	Mae'n rhaid i unrhyw benderfyniadau a wneir, neu unrhyw beth a wneir ar gyfer neu ar ran unigolyn sydd â phrinder gallu i wneud penderfyniadau penodol fod er budd pennaf i'r unigolyn. Nodir y camau i'w dilyn wrth ystyried budd pennaf rhywun yn adran 4 y Ddeddf, ac yn y rhestr wirio nad yw'n gynhwysfawr yn y Cod Ymarfer.
Gallu	Y gallu i wneud penderfyniad am fater penodol ar yr adeg y mae angen gwneud y penderfyniad. Mae'r diffiniad cyfreithiol o unigolyn sydd â phrinder gallu wedi'i nodi yn adran 2 y Ddeddf.
Asesiad a Phenderfyniad ar Alluedd	Asesiad a phenderfyniad bod gan yr unigolyn brinder gallu i gydsynio i'r trefniadau a gynigir.
Deddf Gofal 2014	Deddf Gofal 2014 yw'r prif fframwaith cyfreithiol ar gyfer gofal cymdeithasol oedolion yn Lloegr. O dan Ddeddf Gofal 2014, mae'n rhaid i awdurdodau lleol gynnal asesiad o unrhyw un yr ymddengys bod angen gofal a chefnogaeth arnynt, waeth beth yw eu cymhwysedd tebygol ar gyfer gofal a ariennir gan y wladwriaeth. Mae gan awdurdodau lleol hefyd ddyletswyddau a phwerau i ddarparu gofal a chefnogaeth.
Gweithiwr gofal	Rhywun a gyflogir i ddarparu gofal personol i bobl sydd ag angen help oherwydd salwch, oed neu anabled. Gallent gael eu cyflogi er enghraifft gan yr unigolyn ei hun, gan rywun sy'n gweithredu ar ran yr unigolyn neu gan asiantaeth gofal.

Gofalwr	Rhywun sy'n darparu neu'n bwriadu darparu gofal wrth ofalu am ffrind neu gymydog sydd ag angen cymorth oherwydd nam corfforol neu feddyliol neu salwch. Yn y rhan fwyaf o achosion ni fydd gofalwr yn darparu cymorth yn rhinwedd contract neu fel gwaith gwirfoddol. Yn y ddogfen hon, mae rôl y gofalwr yn wahanol i rôl gweithiwr gofal proffesiynol.
Deddf Plant 1989	Deddf sy'n ymwneud â phlant a'r rhai hynny sydd â chyfrifoldeb rhiant dros blant.
Deddf Plant a Theuluoedd 2014	Mae'r Ddeddf yn dwyn ynghyd gwahanol feysydd o'r gyfraith sy'n effeithio ar blant, yn enwedig diogelu plant sy'n agored i niwed.
Maethiad a Hydradiad wedi'i Gynorthwyo'n Glinigol	Math o driniaeth feddygol i ddarparu maeth a hydradiad i gleifion nad ydynt yn gallu bwyta nac yfed. Mae'n cynnwys defnyddio tiwbiau i ddarparu maeth a hylifau, trwy drwyn, stumog neu wythien unigolyn.
Verb: Ymgynghori Noun: Ymgynghoriad	Mae'n ofynnol i'r Corff Cyfrifol ymgynghori â'r unigolyn ac unigolion penodol eraill. Prif bwrpas yr ymgynghoriad yw canfod dymuniadau a theimladau'r unigolyn ynghylch y trefniadau a gynigir.
Ymgynghorai	Unigolyn yr ymgynghorir ag ef, er enghraifft ynghylch cyfranogiad unigolyn sydd â phrinder gallu i gydsynio i'w cyfranogiad yn y prosiect ymchwil.
Y Llys Gwarchod	Mae'r Llys Gwarchod yn gwneud penderfyniadau ynghylch galluedd meddyliol a budd pennaf. Gall hyn gynnwys gwneud penderfyniadau ar gyfer ac ar ran oedolion a all fod â phrinder gallu i wneud penderfyniadau penodol drostynt eu hunain. Sefydlir y Llys Gwarchod o dan adran 45 y Ddeddf.
Ymwelydd y Llys Gwarchod	Rhywun a benodir i adrodd i'r Llys Gwarchod ynghylch sut mae atwrneiod neu ddirprwyon yn cyflawni eu dyletswyddau. Sefydlir Ymwelwyr y Llys Gwarchod o dan adran 61 y Ddeddf. Gallant hefyd gael eu cyfarwyddo gan y Gwarcheidwad Cyhoeddus i ymweld â rhoddwyr, atwrnai a dirprwyon o dan adran 58 (1) (d).
Deddf Diogelu Data 2018	Mae Deddf Diogelu Data 2018 yn rheoli sut mae sefydliadau, busnesau neu'r llywodraeth yn defnyddio gwybodaeth bersonol unigolyn. Deddf Diogelu Data 2018 yw camau gweithredu'r DU y Rheoliad Cyffredinol ar Ddiogelu Data (GDPR). Mae'n rhaid i'r rhai hynny sy'n gyfrifol am ddefnyddio data personol ddilyn rheolau caeth a elwir yn 'egwyddorion diogelu data' ac mae'n rhaid iddynt sicrhau bod yr wybodaeth: yn cael ei defnyddio'n deg, yn gyfreithlon ac yn dryloyw.
Gwneuthurwr penderfyniad	O dan y Ddeddf, efallai y bydd yn ofynnol i lawer o wahanol bobl wneud penderfyniad neu weithredu ar ran rhywun sydd â phrinder gallu i wneud y penderfyniad drostynt eu hunain. Cyfeirir at yr unigolyn sy'n gwneud y penderfyniad trwy gydol y Cod, fel y 'gwneuthurwr penderfyniad', a chyfrifoldeb y gwneuthurwr penderfyniad yw ystyried beth sydd er y budd pennaf i'r unigolyn sydd â phrinder gallu.

Datganiad	Math o orchymyn a wneir gan y Llys Gwarchod. Er enghraifft, gallai datganiad ddweud a oes gan unigolyn y gallu i wneud penderfyniad penodol neu beidio, neu a fyddai gweithred benodol yn gyfreithlon ai peidio. Nodir pŵer y Llys i wneud datganiadau yn adran 15 y Ddeddf.
Dirprwy	Rhywun a benodir gan y Llys Gwarchod gydag awdurdod cyfreithiol parhaus fel y rhagnodir gan y Llys i wneud penderfyniadau ar ran unigolyn sydd â'r prinder gallu i wneud penderfyniadau penodol fel y nodir yn Adran 16 (2) y Ddeddf.
Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd	Mae'r Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS) yn darparu mynediad at wybodaeth cofnodion troseddol. Mae'n galluogi sefydliadau yn y sectorau cyhoeddus, preifat a gwirfoddol i wneud penderfyniadau recriwtio mwy diogel trwy nodi ymgeiswyr a all fod yn anaddas ar gyfer gwaith penodol, yn enwedig gwaith sy'n ymwneud â phlant neu oedolion sy'n agored i niwed. Mae'r DBS hefyd yn cynnal a chadw Rhestrau Gwahardd oedolion a phlant ac yn gwneud penderfyniadau ystyriol ynghylch a ddylid cynnwys unigolyn ar un neu'r ddwy restr hyn a'u gwahardd rhag cymryd rhan mewn gweithgaredd rheoledig.
Derbynnydd	Rhywun a benodir gan roddwr i fod yn atwrnai.
Rhoddwyr	Rhywun sy'n gwneud Atwrneiaeth Arhosol neu Atwrneiaeth Barhaus.
Atwrneiaeth Barhaus	Atwrneiaeth a grëwyd o dan Ddeddf Atwrneiaeth Barhaus 1985 yn penodi atwrnai i ddelio ag eiddo a materion personol y rhoddwyr. Mae EPAau yn parhau i weithredu o dan Atodlen 4 y Ddeddf.
Deddf Cydraddoldeb 2010	Mae Deddf Cydraddoldeb 2010 yn amddiffyn pobl yn gyfreithiol rhag gwahaniaethu yn y gweithle ac mewn cymdeithas ehangach ar sail 'nodweddion gwarchodedig' penodol (gan gynnwys oed ac anabledd).
Deddf Cydraddoldeb 2010 (Hawliau Anabledd)	At ddibenion y Ddeddf Cydraddoldeb, mae anabledd yn golygu nam corfforol neu feddyliol sy'n cael effaith sylweddol a hirdymor ar eich gallu i gyflawni gweithgareddau arferol dydd i ddydd.
Adran Deulu'r Uchel Lys	Adran yr Uchel Lys sydd â'r awdurdodaeth i ddelio â phob mater priodasol a phartneriaeth sifil, anghydfodau teuluol, materion sy'n gysylltiedig â phlant a rhai anghydfodau ynghylch triniaeth feddygol.
Dyletswydd ymddiriedol	Mae gan unrhyw un sy'n gweithredu o dan gyfraith asiantaeth y ddyletswydd hon. Yn y bôn, mae'n golygu bod rhaid i unrhyw benderfyniad a gymerir, neu weithred a wneir fel asiant (megis atwrnai neu ddirprwy) beidio â bod o fudd i'r asiant ond mae'n rhaid iddo fod o fudd i'r unigolyn y maent yn Gweithredu ar ei gyfer.
Gwarcheidiaeth	Trefniadau, a wnaed o dan Ddeddf Iechyd Meddwl 1983, i warcheidwad gael ei benodi ar gyfer unigolyn ag anhwylder meddwl i helpu i sicrhau bod yr unigolyn yn derbyn y gofal sydd ei angen arnynt yn y gymuned.

Deddf Iechyd a gofal cymdeithasol (Diogelwch ac Ansawdd) 2015	Nod y Ddeddf yw gwella ansawdd gofal a chanlyniadau i gleifion ac er enghraifft, mae'n cynnwys darpariaethau ynghylch rhannu gwybodaeth a lleihau niwed mewn gofal.
Deddf Hawliau Dynol 1998	Mae'r Ddeddf yn nodi'r hawliau a'r rhyddid sylfaenol y mae gan bawb yn y DU yr hawl i'w cael. Mae'n ymgorffori'r rhan fwyaf o'r hawliau a nodir yn y Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol (ECHR) yng nghyfraith ddomestig y DU.
Deddf Meinweoedd Dynol 2004	Deddf i reoleiddio materion sy'n ymwneud â rhoi'r corff cyfan a chymryd, storio a defnyddio organau a meinweoedd dynol. Mae'n anghyfreithlon cadw meinwe gyda'r bwriad o'i DNA yn cael ei ddadansoddi, heb gydsyniad yr unigolyn y daeth y meinwe ohono.
Camdriniaeth	Mae adran 44 Deddf Galluedd Meddyliol 2005 yn gysylltiedig â chamdriniaeth neu esgeulustod bwriadol unigolyn sydd â phrinder gallu gan rywun sy'n gofalu amdanynt neu'n gweithredu ar eu rhan megis dirprwy neu atwrnai. Gall yr unigolyn hwnnw fod yn euog o gamdriniaeth os bydd wedi cam-drin rhywun yn fwriadol sydd â phrinder gallu neu wedi bod yn ddifeddwl ynghylch a oedd yn cam-drin yr unigolyn ai peidio. Nid oes gwahaniaeth a oedd yr ymddygiad yn debygol o achosi, neu wedi achosi, niwed neu anaf i iechyd y dioddefwr.
Eiriolwr Annibynnol o ran Gallu Meddyliol (EAGM)	Mae IMCA yn darparu cynrychiolaeth a chymorth i unigolyn sydd â phrinder gallu i wneud penderfyniadau penodol, pan nad oes gan yr unigolyn unrhyw un arall (heblaw staff cyflogedig) y byddai'n briodol ymgynghori â nhw er mwyn pennu'r hyn sydd er y budd pennaf i'r unigolyn. Nid yw'r un peth â gwasanaeth eirioli cyffredin.
Eiriolwr Annibynnol ar Alluedd Meddyliol (IMCA)	Mae IMCA o dan yr LPS yn darparu cynrychiolaeth a chymorth i bobl sydd wedi'u cyfeirio at yr `LPS neu sy'n ddarostyngedig i'r LPS, ac nad oes ganddynt unigolyn priodol sy'n addas i ymgymryd â'r rôl hon.
Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth	Mae Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth yn cynnal hawliau gwybodaeth er budd y cyhoedd, gan hyrwyddo didwylledd gan gyrrff cyhoeddus a phreifatrwydd data i unigolion. Mae gan yr ICO bwerau i sicrhau bod y deddfau ynghylch gwybodaeth, megis Deddf Diogelu Data 2018, yn cael eu dilyn.
Atwrneiaeth Arhosol	Mae Atwrneiaeth Arhosol a grëwyd o dan y Ddeddf (gweler Adran 9(1)) yn galluogi atwrnai (neu atwrneiod) i wneud penderfyniadau am les personol y rhoddwr (gan gynnwys gofal iechyd) a/neu eiddo a materion personol.
Gweithdrefnau Amddiffyn Rhyddid (LPS)	Mae'r system yng Nghymru a Lloegr lle mae trefniadau i ddarparu gofal a thriniaeth i unigolyn, sy'n gyfystyr ag amddifadu o ryddid, yn cael eu hystyried ar gyfer pobl sydd â phrinder galluedd meddyliol perthnasol i gydsynio i'r trefniadau hynny.
Triniaeth cynnal bywyd	Unrhyw driniaeth feddygol y mae'r gwneuthurwr penderfyniad yn credu'n rhesymol ei bod yn angenrheidiol i barhau neu gynnal bywyd unigolyn. Gweler Adran 4(10) y 'Ddeddf'.
Cyfaill cyfreitha	Unigolyn a benodir gan y llys i gynnal achos cyfreithiol ar ran, ac yn enw rhywun sydd â phrinder gallu i gynnal yr ymgyfreitha neu i gyfarwyddo cyfreithiwr eu hun.

Ombwdsmon Llywodraeth Leol a Gofal Cymdeithasol	Yn Lloegr, mae'r Ombwdsmon Llywodraeth Leol a Gofal Cymdeithasol yn sefydliad annibynnol sy'n ymchwilio i gwynion am gynghorau ac awdurdodau lleol ynghylch y rhan fwyaf o faterion cynghorau gan gynnwys tai, cynllunio, addysg a gwasanaethau cymdeithasol. Ar gyfer Cymru, gweler Ombwdsmon y Gwasanaethau Cyhoeddus
Makaton	Rhaglen iaith sy'n defnyddio arwyddion a symbolau, ar gyfer addysgu sgiliau cyfathrebu, iaith a llythrennedd i bobl ag anawsterau cyfathrebu a dysgu.
Cyfryngu	Proses ar gyfer datrys anghytundebau lle mae trydydd parti diduedd (y cyfryngwr) yn helpu pobl mewn anghydfod i ddod o hyd i ddatrysiad sy'n dderbyniol i'r ddwy ochr.
Asesiad a Phenderfyniad Meddygol	Asesiad a phenderfyniad bod gan yr unigolyn anhwylder meddwl fel y'i diffinnir o dan yr MHA.
Galluedd Meddyliol	Y gallu i wneud penderfyniad penodol ar yr adeg y mae angen ei wneud.
Deddf Galluedd Meddyliol (MCA) 2005 'y Ddeddf'	Mae'r MCA yn darparu fframwaith statudol yng Nghymru a Lloegr, ar gyfer cefnogi pobl 16 oed a hŷn i wneud eu penderfyniadau eu hunain, ochr yn ochr â nodi'r fframwaith cyfreithiol ar gyfer pobl sydd â phrinder gallu i wneud penderfyniadau drostynt eu hunain, neu sydd â gallu ac eisiau gwneud trefniadau arnynt am adeg pan fyddant o bosibl yn brin o allu yn y dyfodol. Mae'n nodi pwy all wneud penderfyniadau, ym mha sefyllfaoedd, a sut y dylent fynd ati i wneud hyn. Daeth y Ddeddf i rym yn 2007.
Anhwylder Meddyliol	Diffinnir anhwylder meddwl yn yr MHA fel unrhyw anhwylder neu anabledd y meddwl.
Mesur Iechyd Meddwl (Cymru) 2010	Mae'n gosod dyletswyddau cyfreithiol ar Fyrddau Iechyd Lleol ac Awdurdodau Lleol ynghylch asesu a thrin pobl â phroblemau iechyd meddwl. Mae'r Mesur hefyd yn cynnwys darpariaethau ar fynediad at eiriolaeth iechyd meddwl annibynnol i bobl â phroblemau iechyd meddwl.
Deddf Iechyd Meddwl 1983	Deddf Iechyd Meddwl 1983 yw'r prif ddarn o ddeddfwriaeth sy'n ymwneud ag asesu, trin a hawliau pobl ag anhwylder iechyd meddwl. Gellir cadw pobl o dan y Ddeddf Iechyd Meddwl at ddibenion asesu a/neu drin anhwylder meddwl.
Cyrff Monitro	Cyrff sy'n gyfrifol am fonitro ac adrodd ar weithredu'r Trefniadau Amddiffyn Rhyddid, er enghraifft y CQC (yn Lloegr).
Asesiad a Phenderfyniad ar Angenrheidrwydd a Chymesured	Asesiad a phenderfyniad bod y trefniadau sy'n gyfystyr ag amddifadu o ryddid yn angenrheidiol i atal niwed i'r unigolyn yn ogystal ag yn gymesur mewn perthynas â thebygolrwydd a difrifoldeb y niwed hwn.
Dyletswydd i Hysbysu	Dyletswydd Cyrff Cyfrifol i hysbysu'r Cyrff Monitro yn rheolaidd am faterion penodol megis pryd y rhoddir awdurdodiadau a phryd y cawsant eu hadnewyddu neu y daethant i ben.

Swyddfa'r Gwarcheidwad Cyhoeddus	Mae'r Gwarcheidwad Cyhoeddus yn swyddog a sefydlwyd o dan adran 57 y Ddeddf. Cefnogir y Gwarcheidwad Cyhoeddus gan Swyddfa'r Gwarcheidwad Cyhoeddus, sy'n goruchwyllo dirprwyon, yn cadw cofrestr o ddirprwyon, Atwrneiaethau Arhosol ac Atwrneiaethau Parhaus, ac yn ymchwilio i gwynion am atwrneiod neu ddirprwyon.
Y Twrnai Swyddogol	Mae'r Twrnai Swyddogol yn gweithredu fel cyfaill cyfreitha dewis olaf ac mewn rhai achosion twrnai, ar gyfer plant (heblaw'r rhai sy'n ddarostyngedig i achos lles plant) ac ar gyfer oedolion sydd â phrinder galluedd meddyliol.
Cyfrifoldeb Rhieni	Diffinnir cyfrifoldeb rhiant yn adran 3(1) Deddf Plant 1989 fel "yr holl hawliau, dyletswyddau, pwerau, cyfrifoldebau ac awdurdod sydd yn ôl y gyfraith gan riant plentyn mewn perthynas â'r plentyn a'i eiddo".
Ombwdsmon Seneddol a Gwasanaeth Iechyd	Mae'r Ombwdsmon yn gwneud penderfyniadau terfynol ynghylch cwynion nad ydynt wedi'u datrys gan y GIG yn Lloegr ac adrannau llywodraeth y DU a sefydliadau cyhoeddus eraill.
Penderfyniadau lles personol	A oes unrhyw benderfyniadau ynghylch gofal iechyd unigolyn, megis ble maent yn byw, beth maent yn wisgo, beth maent yn fwyta, ac unrhyw beth sydd ei angen ar gyfer eu gofal a'u lles cyffredinol. Gall atwrneiod a dirprwyon sydd ag awdurdod priodol wneud penderfyniadau lles personol ar ran unigolyn sydd â'r prinder gallu perthnasol.
Adolygiad Cyn-awdurdodiad	Mae adolygiad o'r wybodaeth y mae'r Corff Cyfrifol yn dibynnu arni yn penderfynu a yw'r amodau awdurdodi'n cael eu bodloni neu a yw'n rhesymol credu bod yr amodau awdurdodi'n cael eu bodloni. Mewn amgylchiadau penodol mae'n rhaid i'r adolygiad cyn-awdurdodi gael ei gynnal gan AMCP.
Anhwylder Ymwybyddiaeth Estynedig Difrifol	Cyflwr a achosir gan anaf trychinebus i'r ymennydd lle mae gan gleifion sydd mewn PPDofC ddiffyg ymwybyddiaeth barhaol a diwrthdro o'u hamgylchedd ac nid oes ganddynt y gallu i ryngweithio ar unrhyw lefel â'r rhai sydd o'u cwmpas.
Eiddo a materion personol	Unrhyw feddiannau sy'n eiddo i unigolyn (megis tŷ neu fflat, gemwaith neu feddiannau eraill), yr arian sydd ganddynt mewn incwm, cynilion neu fuddsoddiadau ac unrhyw wariant. Gall atwrneiod a dirprwyon sydd ag awdurdod priodol wneud penderfyniadau ynghylch eiddo a materion personol ar ran unigolyn sydd â'r prinder gallu perthnasol.
Amddiffyniad rhag atebolrwydd	Amddiffyniad cyfreithiol a roddir i unrhyw un sydd wedi gweithredu neu wneud penderfyniadau yn unol ag egwyddorion y Ddeddf ac adran 5 y Ddeddf.
Amddiffyniad rhag atebolrwydd (LPS)	Amddiffyniad cyfreithiol a roddir i rywun sy'n cyflawni trefniadau o dan yr LPS Atwrneiaeth Arhosol neu'n cyflawni triniaeth cynnal bywyd neu weithred hanfodol o dan a.4B.
Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru	Corff annibynnol sy'n ymchwilio i gwynion ynghylch llywodraeth leol a sefydliadau'r GIG yng Nghymru, a Chynulliad Cenedlaethol Cymru, ynghylch materion megis tai, cynllunio, addysg, gwasanaethau cymdeithasol, gwasanaethau iechyd a darparwyr gofal annibynnol yng Nghymru.

	Ar gyfer Lloegr, gweler Ombwdsmon Llywodraeth Leol a Gofal Cymdeithasol
Derbynydd	Rhywun a benodwyd gan y Llys Gwarchod blaenorol i reoli eiddo a materion personol unigolyn sydd â phrinder gallu i reoli eu materion eu hun. Mae derbynyddion presennol yn parhau fel dirprwyon gydag awdurdod cyfreithiol i ddelio ag eiddo a materion personol yr unigolyn.
Deddf Rheoleiddio ac Arolygu Gofal Cymdeithasol (Cymru) 2016	Mae'r Ddeddf yn darparu'r fframwaith statudol ar gyfer rheoleiddio ac arolygu gofal cymdeithasol yng Nghymru.
Verb: Adnewyddu Noun: Adnewyddiad	Y broses o adnewyddu awdurdodiad yr LPS, a gynhelir pan ddaw diwedd y cyfnod awdurdodi i ben.
Corff Cyfrifol	Rôl benodol o dan yr LPS ar gyfer sefydliadau a enwir, i bennu a ddylid awdurdodi trefniadau ar gyfer gofal a thriniaeth unigolyn sy'n gyfystyr ag amddifadu o ryddid. Gall cyrff cyfrifol gynnwys Ymddiriedolaeth y GIG neu Ymddiriedolaeth Sefydledig y GIG, Awdurdod Lleol, neu Fwrdd Iechyd Lleol (yng Nghymru).
Ataliad	Gweler adran 6(4) y Ddeddf. Defnyddio neu fygwrth grym i helpu i gyflawni gweithred y mae'r unigolyn yn ei gwrthwynebu, neu gyfyngu ar ryddid symudiad yr unigolyn, a ydynt yn gwrthwynebu ai peidio. Gellir defnyddio ataliad yn unig pan fo angen amddiffyn yr unigolyn rhag niwed ac mae'n gymesur â'r risg o niwed.
Verb: Adolygu Noun: Adolygiad	Proses lle mae'r Corff Cyfrifol yn penderfynu'n bennaf a ddylai unigolyn barhau i fod yn ddarostyngedig i awdurdodiad yr LPS.
Egwyddorion statudol	Nodir y pum egwyddor allweddol yn Adran 1 y Ddeddf. Fe'u lluniwyd i bwysleisio cysyniadau sylfaenol a gwerthoedd craidd y Ddeddf ac i ddarparu meincnod i arwain gwneuthurwyr penderfyniadau, gweithwyr proffesiynol a gofawyr sy'n gweithredu o dan ddarpariaethau'r Ddeddf. Mae'r egwyddorion yn gyffredinol yn berthnasol i'r holl gamau gweithredu a phenderfyniadau a wneir o dan y Ddeddf. Pump egwyddor y Ddeddf Galluedd Meddwl: <ul style="list-style-type: none"> • Rhagdybio gallu • Cymorth i wneud penderfyniad • Penderfyniadau annoeth • Budd pennaf Yr opsiwn lleiaf cyfyngol.
Y Ddeddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a	Mae'r Ddeddf yn darparu ar gyfer y system statudol yng Nghymru i fodloni anghenion dysgu ychwanegol plant a phobl ifanc

Thriwlynlys Addysg (Cymru) 2018	
Y Tribiwnlys Iechyd Meddwl	<p>Mae'r triwlynlys yn gorff barnwrol annibynnol sydd â'r pŵer i gyfarwyddo rhyddhau cleifion sy'n cael eu cadw neu o dan bŵer cymunedol Deddf Iechyd Meddwl 1983.</p> <p>Yn Lloegr, y triwlynlys yw'r triwlynlys Haen gyntaf, ac yng Nghymru, y triwlynlys yw'r Tribiwnlys Adolygu Iechyd Meddwl.</p>
Y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014	Nod y Ddeddf yw gwneud gofal a chymorth yn bersonol i anghenion pobl, gan eu helpu i fyw'r bywyd y maent yn ei ddymuno ac aros yn annibynnol am gyfnod hwy.
Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau Pobl ag Anableddau	Cytundeb rhyngwladol yw hwn sy'n nodi hawliau pobl anabl yn ogystal â'r rhwymedigaethau ar Lywodraeth y DU ac eraill i hyrwyddo, amddiffyn a sicrhau'r hawliau hynny.
Prawf gallu tri cham	<p>Gan ddefnyddio adrannau 2 a 3 y Ddeddf i asesu a oes gan unigolyn y gallu i wneud penderfyniad drostynt eu hunain ar yr adeg honno. Mae hyn yn cynnwys y prawf 3 cham canlynol:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. A yw'r unigolyn yn gallu gwneud y penderfyniad? 2. Os nad yw, a oes nam neu aflonyddwch yng ngweithrediad meddwl neu ymennydd yr unigolyn? 3. A yw anallu'r unigolyn i wneud y penderfyniad oherwydd y nam neu'r aflonyddwch?
Amrywiadau	Mân newidiadau i awdurdodiad a wneir fel rheol yn dilyn ymgynghoriad ac adolygiad.
Gweithred Hanfodol	Unrhyw weithred y mae'r unigolyn sy'n ei gwneud yn credu'n rhesymol ei bod yn angenrheidiol i atal dirywiad difrifol yng nghyflwr yr unigolyn.
Esgeuluso bwriadol	<p>Mae'n drosedd o dan Adran 44 y Ddeddf Galluedd Meddwl i'r bobl ganlynol gam-drin neu esgeuluso'n fwriadol unigolyn sydd â phrinder gallu neu y credir yn rhesymol ei fod yn brin o allu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Unrhyw un sy'n gyfrifol am ofal yr unigolyn; ▪ Atwrnai; ▪ Dirprwy.

<p>Datganiadau ysgrifenedig o ddymuniadau a theimladau</p>	<p>Mae adran 4(6) y Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i'r rhai hynny sy'n gwneud penderfyniad er budd pennaf ystyried, 'dymuniadau a theimladau'r unigolyn yn y gorffennol a'r presennol ac, yn benodol, unrhyw ddatganiad ysgrifenedig perthnasol a wnaed gan yr unigolyn pan oedd ganddo/ganddi allu ynghylch materion o'r fath megis y math o driniaeth feddygol y byddent yn dymuno ei derbyn yn achos salwch yn y dyfodol, ble byddai'n well ganddynt fyw, neu sut yr hoffent dderbyn gofal.</p> <p>Nid yw hyn yr un peth â phenderfyniadau ymlaen llaw i wrthod triniaeth gan nad yw'n rhwymol.</p>
--	--